

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond

Julija Pöld

**ETTEVÕTLIKKUSE ARENDAMINE AHTME
GÜMNAASIUMI NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Mervi Raudsaar

Tartu 2015

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “.....”..... 2015. a.

Ettevõtluse õppetooli juhataja Mervi Raudsaar

(õppetooli juhataja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. ETTEVÕTLIKKUSE JA ETTEVÕTLIKU ÕPPE	
TEOREETILINE RAAMISTIK.....	7
1.1. Ettevõtlikkuse olemus	7
1.2. Ettevõtliku õppe olemus.....	13
1.3. Ettevõtlikkuse ja ettevõtliku õppe edendamine Eestis.....	21
2. ETTEVÕTLIKKUSE ARENDAMINE AHTME GÜMNAASIUMIS.....	28
2.1. Uuringu meetod ja valim.....	28
2.2. Ahtme Gümnaasiumi gümnaasistide ettevõtlikkuse tajumine ja eneseanalüüs..	30
2.3. Ahtme Gümnaasiumi ettevõtlikkuse arendamise ja ettevõtliku õppe analüüs..	38
KOKKUVÕTE.....	49
VIIDATUD ALLIKAD	51
LISAD	58
Lisa 1. Intervjuu kava.....	58
SUMMARY	60

SISSEJUHATUS

Ettevõtlikkus ühiskonnas on väärtus, mida peetakse oluliseks ja millest räägitakse enamikes Euroopa riikides. Ettevõtlikke inimesi on vaja ühiskonna jätkusuutlikuks toimimiseks ning sellest tulenevalt on eesmärgiks seda hoiakut inimestes kujundada. Ettevõtlikul inimesel on saavutusvajadus, mis paneb ta sihikindlalt tegutsema ning leidma võimalusi erinevaid ressursse uudselt ja loomingulisel moel kasutama.

Kaasaja töötrul on märgata vabakutseliste suurenevat arvu ja inimeste liikumist erinevate töökohtade vahel. Selline trend annab aimu kiirest tehnoloogia arengust ja inimestele loodud arenguvõimalustest ning viitab ka tööstruktuuride mitmetahulisusele. Sisuliselt tähendab see, et ka mitteettevõtjast isik on üsna ettevõtliku mõtteviisiga ja selline mõtteviis on oluline igapäevase karjääriredelil. Konkurents tööjõuturul annab alati eelise ettevõtlikele inimestele. (Nielsen *et al.* 2012: 4–5)

Ettevõtlike inimeste abil luuakse ühiskonnas lisaväärtusi. Nemed saavad hästi hakkama nii ärimaailmas kui ka sotsiaalsetes ettevõtmistes ning kujundavad kogu ümbritseva maailma elu. Hakkamasaamise ja loomingulisuse algpõhjuseks on oskus märgata võimalusi ja neist kinni haarata. Seega ettevõtlikkuse arendamine on suur investeering riigi tulevikku, mis aga nõuab asjaosalistelt põhjalikku süvenemist ja pühendumist.

Suurt tähelepanu pööratakse hariduse rollile ja selle panusele riigi jätkusuutliku majanduskasvu tagamiseks (Gribben 2006: 2). On jõutud arusaamale, et ettevõtlikkuse arendamist ei saa juhuse hooleks jätta, vaid tuleb arendada ettevõtlikku suhtumist hariduslikul tasandil. Samuti ollakse üksmeelel, et ettevõtlik haridus on palju laiem kui äri loomise õpetamine. See hõlmab isikuomaduste, loovuse, algatusvõime ja riskivalmiduse arendamist inimestes. Ettevõtlikkuse arendamine hariduslikul tasandil nõuab haridusreformi, et haridussüsteem oleks kooskõlas praeguse ja tulevase majanduse vajadustega (Ribbink *et al.* 2009: 6).

Eestis on ettevõtlikkuse ja ettevõtluse tähtsustamine haridussüsteemis tervikuna kriitiline tegur. Õppeasutustes annaks ettevõtlusalaste teadmiste jagamist paremini korraldada kui seda siiani tehtud on. Koolisüsteemis puudub läbimõeldud ja struktureeritud lähenemine ettevõtliku meelelaadi arenemise võimaldamiseks. (Teadmistepõhine Eesti 2007: 8)

Ettevõtlikkuse arendamiseks on vaja selgeks teha, milles see üldse seisneb, mis on peamised kriteeriumid selle omaduse kujundamisel ning millist mõju avaldavad haridusasutused. Ettevõtlikkust on väga raske, kui mitte võimatu objektiivselt hinnata, seega antud töös pannakse rõhk pigem õpilaste arvamustele ja suhtumistele ettevõtlikkuse arendamisele koolis, kuid uuritakse ka kooli vastavust „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamiskriteeriumitele.

Töö autor uuris ettevõtlikkuse arendamist Kohtla- Järve Ahtme Gümnaasiumi näitel, sest tundis isiklikku huvi teemakäsitluse järgi just selles koolis, kuna on ise 2011. aastal selle lõpetanud. Autori jaoks oli huvitav võrrelda oma nägemust kooli ettevõtlikkusest uuringu käigus saadud tulemustega.

Töö eesmärgiks on selgitada välja kuidas soodustab Ahtme Gümnaasiumi gümnaasiumiastmes õppimine õpilastes ettevõtlikkuse kujunemist ja arenemist. Töö eesmärk võimaldab võrrelda kooli vastavust „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamiskriteeriumitele ja analüüsida gümnaasiumiastme õpilaste arvamust koolist kui ettevõtlikku hoiaku arendajast.

Uurimisülesanneteks püstitab autor:

- selgitada ettevõtlikkuse mõistet ja olemust;
- selgitada ettevõtliku õppe olemust, eesmärki ja selle vajadust ettevõtlikkuse kujundamisel;
- anda ülevaade ettevõtlikkuse arendamisest Eesti haridussüsteemis, sh tutvustada Ettevõtliku kooli kontseptsiooni;
- analüüsida ettevõtlikkuse väärtustamist Ahtme Gümnaasiumis kooli dokumentatsiooni põhjal;

- läbi viia ja analüüsida intervjuud Ahtme Gümnaasiumi õpilastega selgitamaks kuidas õpilased tajuvad koolis õppimist kui võimalust arendada ettevõtlikkust;
- tuginedes saadud uurimistulemustele teha ettepanekuid ettevõtlikkuse arendamise parendamiseks, võttes arvesse õpilaste arvamusi ja soove.

Bakalaureusetöö koosneb kahest osast: teoreetilisest ja empiirilisest. Töö teoreetiline osa koosneb kolmest alapeatükist, kus käsitletakse esimest kolme uurimisülesannet. Esimene alapeatükk keskendub ettevõtlikkuse mõiste ja olemuse selgitamisele. Autor toob välja ettevõtlikkusele iseloomulikke oskusi, võimeid ja hoiakuid ning kirjeldab, milline peab ettevõtlik inimene olema. Teises alapeatükis selgitab autor ettevõtliku õppe olemust ning selle eesmärgi ning toob välja, mis eristab õppeprotsessis ettevõtlikku lähenemisviisi traditsioonilisest. Kolmandas peatükis kaardistab autor ettevõtlikkuse arendamist Eesti haridussüsteemis ning tutvustab „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamiskriteeriumeid, mida käsitletakse töö empiirilises osas.

Töö empiirilises osas viib autor läbi intervjuud Ahtme Gümnaasiumi gümnaasiumiastme õpilastega ja uurib kooli dokumentatsiooni, kuidas arendatakse õpilastes ettevõtlikku hoiakut. Intervjuu koostamisel tugineti „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamiskriteeriumitele. Empiiriline osa koosneb kolmest peatükist. Esimeses alapeatükis selgitab autor uuringu valimit ja metoodikat. Teises peatükis analüüsib autor intervjuueeritavate ettevõtlikkuse tajumist ja selgitab õpilaste ettevõtlikkust nende eneseanalüüsi põhjal. Kolmandas peatükis selgitatakse intervjuude ja dokumendianalüüsi põhjal, kuidas Ahtme Gümnaasium soodustab ettevõtlikkuse kujundamist õpilastes. Ettepanekuid ettevõtlikkuse arendamise parendamiseks teeb autor ka jooksvalt intervjuude analüüsi käigus.

Bakalaureusetöö autor tänab oma juhendajat Mervi Raudsaart meeldiva koostöö eest ja Ahtme Gümnaasiumi õpilasi, kes osalesid intervjuudes.

Märksõnad: ettevõtlikkus, ettevõtlik õpe, ettevõtlik kool, õpikeskkond, loovus

ETTEVÕTLIKKUSE JA ETTEVÕTLIKU ÕPPE TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1. Ettevõtlikkuse olemus

Ettevõtliku ühiskonna loomise lähtepunktiks on ettevõtlike kodanike kasvatamine, mis nõuab riigi süsteemset lähenemist ettevõtlikkuse kujunemisele ühiskonna mentaliteedis (Heder *et al.* 2011: 29). Sellest, kuivõrd suudetakse tuua turule tulevasi liidreid ettevõtlike oskuste, hoiakute ja käitumisviisiga sõltub paljuski riigi konkurentsivõime, innovaatus ja majanduskasv (Volkman *et al.* 2009: 42).

Ettevõtlikkus ei ole mitte ainult uute ettevõtmiste algatamine ning äriplaanide loomine, vaid ka loov, uuenduslik mõtteviis, mis on aktuaalne nii üksikindiviidile, kui ka tervele ühiskonnale (Volkman *et al.* 2009: 42). Käesoleva bakalaureusetöö autor jagab arvamust, et ettevõtlikkus ei pea ilmtingimata olema seotud äri tegemisega, ning uurimistöö raames käsitletakse ettevõtlikkust pigem kui hoiakut, käitumis- ja mõtteviisi.

Ettevõtlikkuse mõiste on mitmeti seletatav ja üheselt lahti mõtestada keeruline. Päril täpset definitsiooni kirjandusest selle kohta ei leia, kuid eristatakse ettevõtlikkust (*enterprise*) kui hoiakut ja sellest tulenevat käitumisviisi (*entrepreneurial behavior*). Ettevõtlikkuse käitumisviise hõlmab mõiste ettevõtlusaktiivsus (*entrepreneurial activity*), mis omakorda koosneb ettevõtluse kõikidest elementidest. Ettevõtliku käitumisviisi sotsiaalmajanduslik rakendusviis on ettevõtlus (Bygrave 2010).

Eesti ettevõtlusõppe edendamise kavas (2010: 9) on ettevõtlikkus lahti seletatud kui hoiak, mis viitab inimese võimele mõtteid tegudeks muuta, eeldab oskust võimalusi ära tunda, tegevust kavandada ja kavandatut ellu viia. Kao (1993) aga räägib ettevõtlikkusest, kui protsessist milles inimene teeb midagi uut, ja midagi selleks, et

luua individuaalset rikkust ja lisaväärtust kogu ühiskonnale. Shane ja Venkataraman (2000: 218) leiavad ettevõtlikkust võimes avastada, hinnata ja kasutada võimalusi. Kõik ülaltoodud ettevõtlikkuse definitsioonid seisnevad inimese aktiivses tegutsemises.

Ettevõtlikkust seostatakse palju võimega probleeme näha võimalustena. Kus tavaliselt nähakse kaotust, vastuolu ja segadust, seal näeb ettevõtlik inimene hoopis võimalusi (Timmons 1989:1). Ta ei takerdu probleemidesse, vaid lahendab olukordi, võttes igat situatsiooni kui arenguvõimalust. Ettevõtlik inimene on alati algatuslik, ta suudab ise otsida ja leida võimalusi, sealhulgas on võimeline innustama ka teisi inimesi eesmärgini jõudmisel. Ettevõtlikku inimest iseloomustab kõrge orienteeritus saavutustele kõikides eluvaldkondades (Gibb 2008: 105). Gibb leiab, et ettevõtlikkus on konkreetsete hoiakute kogum, mis peegeldab inimese käitumist. Ettevõtlik inimene on (Gibb 2008: 130):

- pidevas otsimises,
- võimalusest kinnihaarav,
- algatuslik ja ja saavutusele orienteeruv,
- loov probleemide lahendamisel,
- iseseisev ja vastutustundlik tegutseja,
- efektiivne meeskonnatöös,
- juggle riskima,
- otsuse tegemisel intuiitivne,
- strateegilise „mis siis, kui“ mõtlemisega.

Ettevõtlikkust kujundavad väga paljud oskused ja võimed ning kõiki neid ei ole võimalik täpselt loetleda, kuid nad keskenduvad võimele haarata võimalusest kinni ning toimida määramatuse olukorras loovalt (Monoo ja Aparna 2014: 124).

Ettevõtlikkus põhineb loovusel (Erelt *et al.* 2014: 266). Loovus iseloomustab andekat inimest ja lubab probleemseid olukordi lahendada erineval ehk siis parimal viisil, jõudes hea tulemuseni. Loovus koosneb mitmest erinevast omadusest, mis võivad olla nii kaasasündinud kui ka elu jooksul omandatud (McLeod ja Cropley 1989; viidatud Koha: 2009). Õppimise protsessis inimene võrdleb uut omandatavat infot olemasolevate teadmistega ning mõisted salvestuvad „loominguliste sähvatuste“ kaasabil. Selline

mittemehhaaniline ja tunnetuslik õppimise viis on õpiloovus. Õpiloovuse abil inimene kogeb uudsust ja tähenduslikkust, tõlgendab tegevusi ja sündmusi ning kujundab omale teadmised ja arusaamad, lähtudes sotsiaal-kultuurilisest taustast. (Kaufman ja Beghetto 2009: 1,3). Ka Timmons (1999: 79) arvab, et loovus ja paindlikkus on ettevõtliku inimese kaks väga tähtsat omadust, sest kohanemine muutustega nõuab avarat lähenemist. Ettevõtlikke inimesi iseloomustab tahe olla teistest parem. Nad ei karda probleemseid olukordasid vaid isegi ihkavad konkurentsi, et saada võimalusi teistest eristumiseks. Nad ei ole rahul „status quo-ga“ ning otsivad alati võimalust täiendada ja arendada oma oskusi (*Ibid.* 1999: 44).

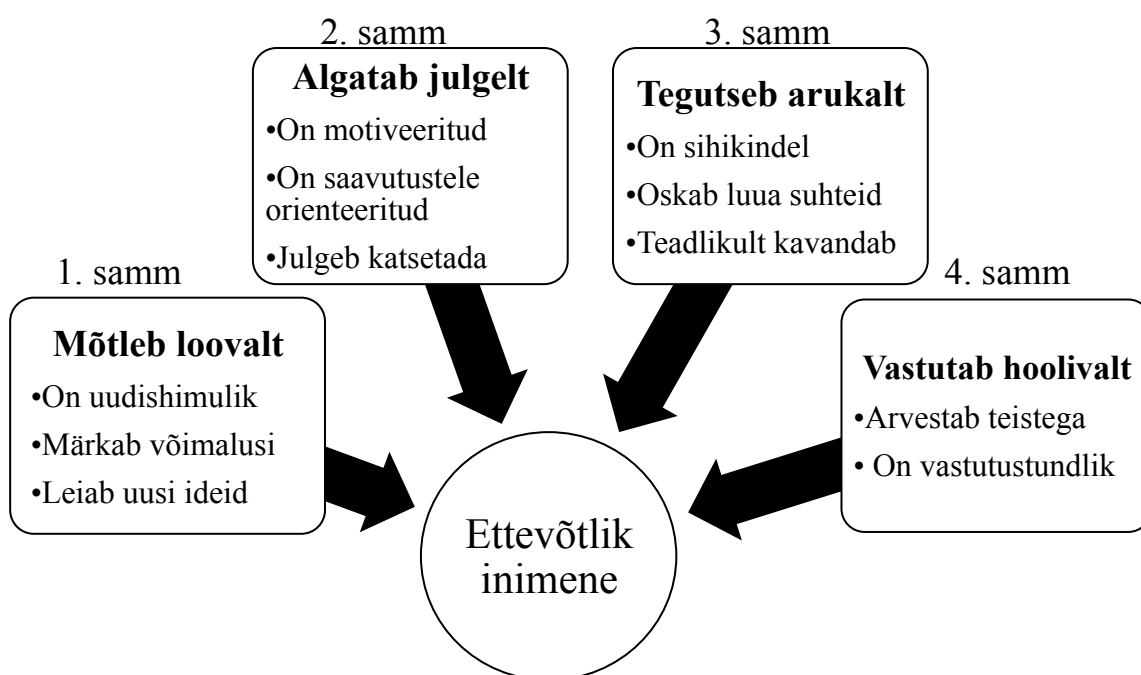
Ettevõtlik käitumine loob tingimusi isiklikuks- ja karjäärikasvuks. Sellisele käitumisviisile on omased kõik ülaltoodud oskused ja võimed, kuid Eesti 2008 a. ettevõtluspedagoogika pilootprojektis (Ettevõtlus ja ettevõtlikkus) on välja toodud veel mitmed loovad oskused, mida siin mainitud autorid pole nimetanud. Näiteks delegeerimis-, presenteerimis-, suhtlemis- ja kuulamisoskus ning võime kriitiliselt analüüsida.

Lähtudes ülaltoodud autorite ettevõtlikkuse defineerimisest võib teha järelduse, et ettevõtlikkus on pädevus. Pädevust võib mõista kui asjatundlikkust ehk siis inimese hakkamasaamise võimet. Seda ei saa jagada osadeks ega eraldada üksteisest näiteks teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sest need on läbipõimunud ja omavahel seotud inimomadused. Ka ettevõtlikkust ei saa eraldi osadeks jagada, sest see on integreeritud kogum inimese omadustest, oskustest ja sotsiaalsest kapitalist, mis aitab sooritada ettevõtlikkuse kontekstis ette tulevaid tööülesandeid ning tagab tulemusliku toimimise (Pädevuspõhine koolitus 2010). Haridussüsteemis on pädevus abiks uute õppematerjalide, õppekavade- ja tegevuste loomisel. See on nagu sild olemasoleva ja uue vahel, nagu suunanäitaja vajamineva poole. Hariduses on pädevus - tee täiuslikkuse suunas, mis välistab igasugused puudujäägid loodavas materjalis ja aitab välja töötada vajaduspõhist õpet. (Pädevuspõhine koolitus 2010)

Palju on arutletud teemal, kas ettevõtlikkus on üldse õpitav, kuid mitmed autorid siiski näitavad, et seda saab õppida ning vajalikke oskusi ja omadusi endas arendada (Fayolle,

Gailly 2008: 570). Monoo ja Aparna (2014: 124) on esitanud väite, et ettevõtlikkus nagu iga muu oskus või pädevus - on miski, mida inimesed saavad õppida ja endas arendada. Üldiselt on väga palju retoorikat ettevõtlikkuse kui hoiaku ja mõtlemisviisi arendamise teemal, kuid täpselt ei ole siiski kirjeldatud, milliste meetmete abil seda kõige parem teha oleks. Gibb (2008: 130) ja Drucker (2001; viidatud Volkman *et al.* 2009: 40) leiavad, et ettevõtlikkuse kujundamise aluseks on ümbritsev maailm, milles innovatsioonid ja ettevõtlusaktiivsus on kinnistunud normiks.

Ettevõtlikust inimesest on loodud ideaalpilt, mis on välja toodud Eesti ettevõtlusõppe edendamise kavas „Olen ettevõtlik“ (2010: 13). Joonisel nr 1 kirjeldatud oskusi ja omadusi võib pidada ettevõtlikkuse kui pädevuse komponentsideks ning need on rühmitatud nelja üldisema märksõna alusel: loov mõtlemine, julge algatamine, arukas tegutsemine ja hooliv vastutamine (joonis 1).

Joonis 1. Ettevõtliku inimese omadused (Ettevõtlusõppe edendamise kava 2010: 13, autori täiendused)

Töö autor leidis, et ettevõtliku inimese ideaali kirjeldamisel pidasid teadlased kinni kindlast järjekorrast. Esimene samm on inimese mõtlemisviis ehk ta peab olema õpihimuline ning oskama probleeme loovalt lahendada ja tehtud vigadest õppida. Teiseks sammuks on inimese enda algatusvõime. Ta peab olema motiveeritud ja iseseisev ning julgema suurelt ja ambitsioonikalt mõelda, et seada kõrgeid eesmärke. Samuti peab ettevõtlik inimene julgema otsustada ja katsetada. Algatuslikkusele järgneb inimese tegutsemine, mis peab olema arukas. Oluline on osata adekvaatselt hinnata ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikutega kaasnevaid tagajärgi. Viimaseks sammuks on inimese vastutus tehtud tegude eest. Ettevõtlik inimene peab arvestama nii inimeste kui ka keskkonnaga enda ümber ja tegutsema vastutustundlikult.

Joonisel 2 on näidatud oskuste ja hoiakute baasil kujunev ettevõtluskompetents, mis sisaldab lisaks ettevõtlikkuspädevusele ka konkreetsete ideede realiseerimiseks vajalikke teadmisi ja oskusi (Recommendation ... learning 2006: 17). Ettevõtluskompetentsus omandatakse õppimisprotsessi käigus (Bygrave 2010).

Joonis 2. Ettevõtluskompetentsi kujunemine (autori koostatud Recommendation ... learning 2006: 17; Ettevõtlus ja ettevõtlikkus põhjal)

Ettevõtluskompetentsus toetab inimesi, mitte ainult nende igapäevaelus kodus ja ühiskonnas, vaid ka töökohal, kus aitab neil mõista oma töö konteksti ja kasutada võimalusi ning on aluseks täpsematele oskustele ja teadmistele, mida on vaja sotsiaalses või ärielus toimetulekuks. Ettevõtluskompetentsus eeldab, et inimene saab aru ka maailma poliitilisest ja majanduslikust olukorrast ja tunneb tööandja ja töötaja rolle

ühiskonnas ja nende ülesandeid (Recommendation ... learning 2006: 17). Seepärast töö autori arvates on oluline pakkuda õpilastele ka ettevõtlusõpet, mis sisaldab süsteemseid tegevusi ning on suunatud ettevõtluskompetentsi suurendamisele ühiskonnas.

Ettevõtluse vastu peaks huvi äratama varases lapseas ja see võiks olla hariduses üks prioriteetidest. Varases eas kujuneb ettevõtluskompetents lihtsalt ja loomulikult, kui selleks vaid võimalus anda. (Sirkel *et al.* 2008: 10)

Et noortest kujuneksid ettevõtlikud kodanikud, on haridusasutustel tähtis teada, milliseid oskusi ja hoiakuid (kompetentsust) on õpilastes vaja arendada. Õppimise protsess tuleb üles ehitada ettevõtluskompetentsi põhjal ning keskmes peab olema õpilane, kes saab selgelt aru, millest ta peaks olema teadlik ja mida oskama (Heder *et al.* 2011: 31).

Ettevõtluskompetentsi areng on tugeva kultuurilise ja poliitilise mõju all (Heder *et al.* 2011: 33). Mida rohkem tähelepanu pööratakse ettevõtlike inimeste kujundamisele, seda tõenäolisemalt ettevõtlikkus kinnistub ühiskonna mentaliteedis. Kaseorg ja Siimon (2008: 220) käsitlevad ettevõtlikkuse kujunemist mitmetahuliselt, ning eristavad kolm keskkonna tasandit, mis avaldavad mõju ettevõtlikkuse kujundamisele: mikrosotsiaalne, makrosotsiaalne ja makromajanduslik. Mikrosotsiaalse keskkonna tasemel avaldavad otseselt mõju inimese ettevõtlikkusele sõbrad, perekond, elukutse ja töökoht. Makrosotsiaalsesse keskkonda kuuluvad inimese poliitilised vaated, kasutatavad infokanalid ja õpikeskkond. Makromajandusliku keskkonda kujundavad eelkõige riigi ettevõtlus- ja õiguskeskkond. Bakalaureusetöö autori arvates on tähtis hoida fookuses ettevõtlikkuse arendamist kõikidel tasemetel, kuid antud töö raames keskendutakse kooli mõju ehk õpikeskkonna uurimisele ettevõtlikkuse kujundamisel.

Ettevõtlikku ellusuhtumist on vaja arendada juba lapseas, sest see areneb läbi elukogemuse, mida kujundab ümbritsev elukeskkond. Esmane elukogemus põhineb lapsepõlves saadud teadmistel ja võimalustel, seepärast on vajalik anda väikelapsele võimalusi ise katsetada ja hakkama saada. Siis on lootust, et laps kujuneb ettevõtlikuks ja on ka täiskasvanuna ettevõtlik. Vanemate isiklik eeskuju on lapse arenemisel oluline

– vanemate elustiil mõjutab last tugevalt: ettevõtjate lastest saavad tulevikus suure tõenäosusega samuti ettevõtjad, samas kui lihttööliste lapsed teenivad täiskasvanuna leiba reatöolistena (Miettinen, Teder 2006: 79). Ettevõtlikkus ja innovatsioon peavad olema sügavalt juurutatud kooli õpekavadesse, et inspireerida uut mõtlemisviisi ja algatuslikust oma õpilastes (Wilson 2008: 9). Kooli mõju lapse kasvatusprotsessis on sama tähtis kui perekonnakasvatus, sest kooliealine laps veedab suure osa ajast just õppeasutuses. Seepärast on koolil vastutus pakkuda õpilastele just sellist õpet, mis soodustaks nende ettevõtlikkuse arenemist parimal viisil.

Eespool mainitud autorite ettevõtlikkuse käsitlestest johtub, et ettevõtlikkus ei ole konkreetse mõistena defineeritav, vaid on kindlate oskuste ja hoiakute kogum, mis võib aja jooksul muutuda ning mida inimene saab iseendas arendada. Tähtis on arusaam ettevõtliku ellusuhtumise olulisusest tänapäeval.

Järgnevas alapeatükis 1.2. on kirjeldatud ettevõtlikku õppe olemust, selle eesmärki ning ettevõtlikku lähenemisviisi kasutamist õpetamis- ja õppiprotsessis.

1.2. Ettevõtliku õppe olemus

Eelnevas peatükis jõudis bakalaureusetöö autor järeldusele, et ettevõtlikkusel ei ole konkreetset definitsiooni ning sama võib öelda ka ettevõtliku õppe kohta. Ehkki arenenud riikides tähtsustatakse ettevõtlikkust hariduses, pole siiski suudetud üheselt kokku leppida mõiste „ettevõtlik õpe“ definitsioonis (Gribben 2006: 3). Kuna areng toimub erinevates sotsiaalsetes ja kultuurikeskkondades, siis termin on mitmeid kordi muutunud, olles: ettevõtlusõpe, ettevõtlik õpe, õpe ettevõtlikkusest jne (Heder *et al.* 2011: 23). Ka mujal maailmas (näiteks ingliskeelses terminoloogias) on ettevõtliku õppe kohta kasutusel erinevad mõisted. Suurbritannia teadlastele on omane kasutada väljendit „*enterprise education*“, kuid USA ja Kanada erialakirjandus kasutab rohkem mõistet „*entrepreneurship education*“ (Kyrö 2006: 97). Siiski on tuvastatud nende terminite sisuline erinevus, sõltuvalt oma geograafilisest päritolust. Suurbritaanias kasutatava „*enterprise/enterprising education*“ eesmärgiks on ettevõtliku käitumisviisiga inimeste arendamine ning inimeste enesekindluse tõstmine, kasutades

selleks erinevaid aktiivõppemeetodeid. Põhja-Ameerikas kasutatakse „*entrepreneurship education*“ on suunatud eelkõige ettevõtluse edendamisele ning õppe eesmärgiks on ettevõtete arengu toetamine. (Garavan ja Cinneide 1994) Eesti keeles ei ole võimalik täpset vahet teha nende terminite tõlkimisel, seepärast peab jälgima hoolikalt kasutatava materjali konteksti. Samas aga on erinevad autorid leidnud, et aja möödudes on vahe terminites vähenenud ning tänapäeval kasutatakse mõlemat ingliskeelset terminit sünonüümidena (Ettevõtlusõppe mõiste kujunemine).

Kontseptuaalselt võib väita, et need mõisted ei ole omavahel võrreldavad, kuid tuleb keskenduda õppe erinevatele elementidele. Kui õppe lõppeesmärgiks on saada ettevõtja, kes tegeleb ettevõtlusega, siis tuleb keskenduda ettevõtlusõppele. Ettevõtlike inimeste kasvatamiseks tuleb rõhutada ettevõtliku meelelaadi kujundamist ja seega keskenduda ettevõtlikkuse edendamisele hariduses (Kyrö 2006: 97).

Euroopa Liidus algas ettevõtliku õppe määratlemise protsess terminist „ettevõtlusõpe“, samas aga ettevõtlus tähendas inimese võimet oma ideid tegudeks muuta ning see eeldas kõikide ettevõtlikkusega seotud oskuste ja võimete arendamist (Heder *et al.* 2011: 23). Käesoleva bakalaureusetöö autor keskendub pigem terminile „ettevõtlik õpe“, kuna töö eesmärgiks on uurida õpilaste ettevõtlikkuse kui hoiaku ja käitumisviisi arendamist. Töö autor arvab, et ettevõtlusõpe on üheks ettevõtliku õppe väljundiks, kus fookuses on õpilaste teadmiste täiendamine ettevõtlusest kui ärist.

Kaasaja noored tajuvad paremini mõistet „ideede elluviimine“, kuid „ettevõtlikkus“ ja „ettevõtlus“ jäävad mõneti arusaamatuks. Mitmete uuringutulemustele toetudes on mõistlik ettevõtlikkuse alast haridust defineerida kui ideede elluviimist, mis sisaldab uuenduslikkust, loomingulisust, riskide võtmist ja juhtimist, julget pealehakkamist ning püüdlust ideid ellu viia. (Watts 2008: 5)

Uuringud näitavad noorte huvi ettevõtluse vastu, st et õpet võiks alustada üsna varases kooliastmes. Ka poliitilisel tasemel on arutletud (nii Eestis kui ka Euroopas) ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe tähtsust: teema on olnud aktuaalne mitmes rahvusvahelises organisatsioonis. Ettevõtlikkust ja ärialast edukust ei saa pidada

loomupäraseks ega päritavaks andekuseks. Pigem on siiski õppeasutustel täita oluline roll, kui nad võtavad vastutuse mingis ettevõtlusõppe valdkonnas noori harida. Selline õpe on kompleksne ja keeruline. (Eesti ettevõtlusõppe edendamise kava 2012: 7, 5)

Euroopa 2020. aasta strateegia fookuses on ettevõtlikkuse alase õppe arendamine eelkõige sellepärast, et majanduslike ja sotsiaalsete väljakutsetega hakkamasaamiseks on oluliseks eelduseks kodanike suurem ettevõtlikkus kõigis eluvaldkondades: näiteks majanduslikus ja sotsiaalses innovatsioonis, uute ettevõtete loomises töökohtade arvu suurendamiseks ja kodanikuaktiivsuses eriti noorte hulgas. Dünaamiline majandus ja ühiskond eeldab, et inimesed, kellel on motivatsioon, teadmised ja oskused, võib ettevõtjaks saada. Ettevõtlik õpe on „Euroopa ettevõtluskeskkonna ökosüsteemi“ tuum, kuna haridus on võtmeks noorte suhtumiste, hoiakute ja oskuste kujundamisel (Expert Group... Competence 2014: 1).

Euroopas käsitletakse ettevõtlikkust kui mõtte- ja tegutsemisviisi (*Ibid.* 2011: 22). Sellest tulenevalt Gribben (2006: 4) defineeris ettevõtlikku õpet kõikvõimalike hariduse- ja õppevormidena, formaalsetena ja mitteformaalsetena, mis soosivad ettevõtliku vaimu kasvatamist ja ajendavad õpilases tahet ettevõtlusega tegeleda, seda kas kommertseesmärgil või mitte. Ka ettevõtliku kooli strateegia ülevaates (Ettevõtlik kool 2011: 4) on ettevõtlik õpe defineeritud kui reaalsel elul põhinev õppevorm, mis valmistab noore inimese ette vastutama ja loovaid lahendusi leidma. Ettevõtlik õpe ei ole määratud eraldi õppeainena, vaid see on aineülene üldpädevus, mida kool peab igas õpilases kujundama (Gümnaasiumi riiklik õppekava 2011). Koolis peab ettevõtlikkust läbiva teemana rakendama kõikides õppeainetes (Ettevõtlik kool 2011: 20).

Hariduslikus kontekstis on ettevõtlikkuse mõistel laiem tähendus kui rahvakeeles. See sisaldab nii majanduslikke, sotsiaalseid, kui ka kultuurilisi vaatenurki. Selliselt sõnastatuna on ka ettevõtlikkuse alase õppe eesmärk märksa laiem kui ettevõtjate kasvatamine. (Randma: 6) Eesti ettevõtliku kooli strateegia määrab ettevõtlikku õppe eesmärgiks ettevõtliku hoiaku kujundamist. Selleks peab õppeprotsess olema õpilase minapildi ja kompetentside arendamisele suunatud ning võimaldama õpilastele teadmised, oskused ja rakendamise vilumuse. Õpilase minapildi all mõeldakse tema

„tahan-suudan-teen“ eluhoiakut, mis tähendab, et õpilane teab kes ta on, mida tahab teha ja kuidas selleni jõuda. (Ettevõtlik kool 2011: 24)

Ettevõtlikus õppes on kaks eraldi suunda- kitsas ja lai. Kitsas suund seisneb otseselt äritegevuses, lai aga nõuab inimese arendamist kui ettevõtlikku isiksust, kes omab mõningaid teadmisi ja oskusi ettevõtlusest, siiski aga ei pruugi ta tegeleda äriaga. Tähtis ei ole üksnes õpilaste ettevõtjateks kasvatamine, vaid õpilaste teadlikkuse suurendamine, et ettevõtlus ja enda oma äri loomine on üks võimalikest alternatiividest oma karjääri planeerimisel (Heder *et al.* 2011: 22).

Maailma majandusfoorumi aruandes on öeldud, et ettevõtlikkuse õpetamine koosneb kolmest komponendist ning nendeks on inimese (Volkman *et al.* 2009: 88):

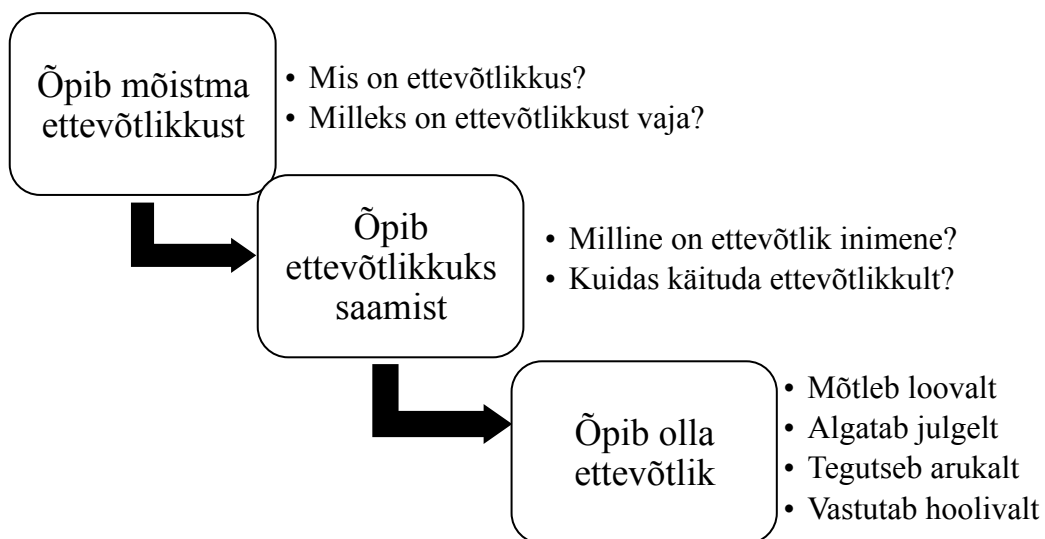
- isiklik areng (*personal development*);
- ettevõtlusareng (*business development*);
- ettevõtlike oskuste areng (*entrepreneurial skill development*).

Isikliku arengu tasemel peab ettevõtlik õpe looma usaldusliku õppekeskkonna, motiveerima õpilase edusamme, soodustama ettevõtlikku mõtlemisviisi, inspireerima tegutsemiseks ja eesmärkide saavutamiseks. Õpilase areng ettevõtluse tasemel peab tagama tehniliste ja finantsiliste oskuste ja teadmiste arendamise ehk koolil peaks olema funktsionaalne õppekava, mis sisaldaks ka ettevõtlusõpet. Ettevõtlike oskuste arenguks on vaja koolil pöörata tähelepanu õpilase sotsiaalsetele oskustele, võimele töötada meeskonnas ja suhete loomisele. Samuti on vaja aidata tal kujuneda grupi liidriks. Ettevõtlik õpilane peab oskama märgata võimalusi, nagu näiteks mingi toote või teenuse müümine ning intervjuude või esitluste läbiviimine. Sellised tegevused ei tohiks kujuneda probleemiks. Sealhulgas õpilane peab tundma õppima kohalikke kultuurilisi norme ja nende mõju ettevõtlusele (*Ibid.* 2009: 88).

Inimesed, kes läbisid ettevõtliku õppe, näitavad rohkem ettevõtlikku suhtumist, omavad rohkem ideid ja kavatsusi ning ambitsioonikus lubab neil kergemini tööd leida (Entrepreneurship ... Europe 2012). Ka Eesti konkurentsivõime arengukavas rõhutakse, et noorte paremaks kohanemiseks hilisema tööeluga on üldhariduses vajalik lisaks

faktiteadmistele kujundada õpilaste sotsiaalseid võtmepädevusi, arendada loovust ja ettevõtlikkust (Konkurentsivõime kava Eesti 2020, 2010). Autori arvates on üks võimalus selleks ettevõtliku õppimise käsitluse rakendamine kõikidel haridusastmetel.

Gibb ja Rae leiavad, et inimese ettevõtlikkuse arendamisel peab järgima eelkõige ettevõtlikkuse kujundamise protsessi, millele toetudes koostas töö autor järgmise jada (joonis 3).

Joonis 3. Ettevõtlikkuse õppimise etapid (Gibb 1999: 7-10, Rae 2004: 496-497, autori täiendused)

Ettevõtlikkuse õppimine peab algama õpilase ettevõtlikkuse tajumise etapist. Oluline on teavitada õpilasi sellest, mis on ettevõtlikkus ja milleks on seda vaja. Seejärel peaks õpetama viise, kuidas ettevõtlikult tegutseda ja tegema selgeks, missugune võiks ettevõtlik inimene olla. Ka ettevõtlusõppe edendamise kava (2010: 9) näeb ette, et esialgu peab pöörama tähelepanu õpilaste arusaamisele ettevõtlikkusest ja alles siis saab arendada teadmisi ja oskusi, mida on vaja ideede edukaks teostamiseks ehk teisisõnu: mida, millal ja kuidas teha. Töö autor leiab, et kaks esimest etappi põhinevad õpetajate tegevusel. Viimane etapp aga on juba rohkem suunatud õpilase enda tegutsemisele.

Sellel tasemel õpilane tajub ettevõtlikkust, on varustatud vajalike teadmiste ja oskustega ning rakendab ettevõtlikku käitumisviisi reaalses elus.

Autori arvates ettevõtlikkuse arendamiseks õpilastes on oluline teada, mis tasemel asuvad nad antud hetkel ning vastavalt sellele tuleb kujundada edaspidine õppeprotsess. Tähtis on õpilaste kompetentsus kõikidel ettevõtlikkuse etappidel. Autori arvates on inimesel raske aru saada, milleks ettevõtlikkust on vaja õppida, kui pole ettekujutust sellest, mis see üldse on.

Ettevõtlikkust väärtustav õpikeskkond on selline, kus põhialuseks on ettevõtlikkuse arendamise tähtsus, mis tungib nii kooli sise- kui ka välistegevustesse (Aleksseva 2013: 9). Kooli üldise ettevõtlikkuse väärtustamise kõrval on väga oluline ka õpetajaskonna suhtumine ettevõtliku lähenemisviisi praktiseerimisse. Õpetaja peab leidma aega, tahtmist ja soovi planeerida õppeprotsessi nii, et lisaks kindlaksmääratud teadmiste õpetamisele saaks õpilane arendada endas ka ettevõtlikkusega seotud pädevusi. Wilson (2008: 16) leiab, et tähtis on interaktiivsete õpetamismeetodite kasutamise ergutamine koolis ning õpetajaskonnale peab olema välja töötatud stiimulid, preemiad või muu tunnustus, et julgustada neid katsetama uusi lähenemisviise.

Enamus autoreid klassifitseerib õpetamismeetodid kahte gruppi: traditsioonilised ja innovaatilised, mis on tuntud ka passiivsete ja aktiivõppemeetoditena. On leitud, et traditsiooniline lähenemine õppeprotsessis on õpilaste ettevõtlikkuse kujundamisel vähem efektiivne kui innovaativne meetod (Arasti 2012: 3). Seetõttu peaks haridussüsteem muutuma innovaativsemaks ja vähendama traditsiooniliste õpetamismeetodite osakaalu ning keskenduma ettevõtlikkust soosivale tegevusele (Gibb 1987: 5). Ettevõtlusõppe mõttekoja analüüs näitab, et kool saab kujundada ettevõtlikke inimesi, kui ta muudab juhtimisstiili, õppeprotsessi, õppematerjale, õpetajate suhtumist ja õpilaste motivatsiooni. Selleks on vaja olla avatud innovaativsetele ideedele. (Ettevõtlusõppe Edendamise kava 2010: 13).

Järgnevas tabelis 1 on välja toodud traditsioonilise ja ettevõtlikkust soosiva lähenemise erisused.

Ettevõtlik lähenemine	Traditsiooniline lähenemine
Õppekava paindlikkus ja kohandamisvõimalus	Fikseeritud õppekava
Aktiivõpe, juhtumid	Õpikud
Orienteeritus õpilasele	Orienteeritus õppejõule
Grupid, koostoime	Klass, individuaaltöö
Klassi mitmekesisus	Klassi homogeensus
Õppejõu ja õpilase kontakt	Loengute pidamine
Projektid, interdistsiplinaarsus	Ained, eraldi distsipliinid
Seostatus reaalse eluga	Teooria, uuringupiirid
Orienteeritus konkreetsetele tegudele	Orienteeritus teadusele

Tabel 1. Ettevõtlikku ja traditsioonilise õppe eristamine (Entrepreneurship ... Europe 2012)

Ettevõtliku kooli õpetamise kultuur on asendunud õppimise kultuuriga ehk rõhk on pigem õppimise protsessil kui sisul (Ettevõtlik kool 2011: 24; Gibb 1996: 315). Ettevõtliku lähenemisviisi kasutamisel pööratakse tähelepanu õppeainetevahelisele lõimumisele ning õppeprotsess on üles ehitatud nii, et õpetaja on suunaja ja juhendaja, kes võimaldab igal õpilasel osaleda talle sobivas rollis ja võtta vastutust oma õppimise eest. Traditsiooniline õpe ei eelda õpetaja ja õpilase dialoogi, vaid õpetaja on pigem loengupidaja rollis. Ettevõtliku lähenemise õppetöö mõtestamiseks on õpitav seostatud reaalse eluga ning seda rakendatakse praktikas, kaasates partnereid. Traditsiooniline õpe tugineb teadusallikatele ja teooriale, mis kujunevad õpilaste jaoks puhtteoreetiliseks materjaliks, mida ei saa reaalse eluga seostada. Ettevõtlikku lähenemist iseloomustavad teadmiste ja oskuste paremaks omandamiseks kasutatavad aktiivõppemeetodid ning koostöö teiste õppeasutustega ja ettevõtetega.

Aktiivõppemeetoditele pööratakse erilist tähelepanu ettevõtlikkuse õppeprotsessis, sest need aitavad paremini omandada teadmisi ja oskusi. Selliseid meetodeid kasutades toimub interdistsiplinaarsus ehk paraneb ka õppeainetevaheline lõimumine (Ettevõtlik kool 2011: 20). Felder ja Brent (2009: 2) näevad aktiivõppena kõiki selliseid meetodeid,

mille puhul õpilane teeb midagi rohkem kui lihtsalt vaatab, kuulab ja kirjutab. Eesmärgiks on panna õpilane aktiivselt tegutsema. Õpilased võivad esitada või vastata küsimustele, koostada skeeme, genereerida ideid probleemide lahendamiseks, tuletada valemeid, tõlgendada vaatluse või katsetulemusi, osaleda ajujahis jpm. Õpilasi võib panna gruppidesse, paaridesse või iseseisvalt töötama ning anda neile limiteeritud aeg ülesande täitmiseks. Õppeprotsessile on vaja anda võimas tuge (Felder, Brent 2003: 282).

Felder ja Brent (2003: 282) leiavad ka seda, et õpilaste omavaheline koostöö gruppides on väga kasulik teadmiste levitamise, arusaamise ja kinnitamise seisukohalt. Näiteks akadeemiliselt nõrgad õpilased omandavad teadmisi paremini, kui neid juhendavad tugevad õpilased. Ka akadeemiliselt tugevad õpilased saavad sellisest koostööst kasu, kuna teisi õpetades saavad nad oma teadmisi tugevdada ja kinnistada.

Oluline on, et õpilane saaks kooli ajal aktiivõppe kogemuse ning tunneks rõõmu ja eduelamust vaheldusrikkusest, väljakutsetest ja probleemide lahendamisest, sest nii kujuneb temas innovaatiline mõtteviis ja ettevõtlik ellusuhtumine (Ettevõtlik kool 2011: 31).

Koolihariduse omandamise jooksul peaks olema tagatud vähemalt üks praktiline äri- või ettevõtluskogemus, milleks võiks olla näiteks minifirma loomine või mingisuguse ettevõtlus- või sotsiaalprojekti assisteerimine (Entrepreneurship ... Europe 2012). Käesoleva töö autor leiab, et selline kogemus võib avaldada suurt mõju õpilaste karjäärivalikule ning soosib koolinoorte ettevõtlusaktiivsust.

Kuivõrd on õppeprotsess realselt õpilaste ettevõtlikkust arendanud aitab hinnata spetsiaalse hindamisstruktuuri väljatöötamine, sest tegelikult ei pruugi ühed või teised õppemeetodid olla ettevõtlikkuse kontekstis tõhusad. Ühtse ettevõtliku õppe monitooringu ehk mõõdikute või näitajate välja töötamine võimaldab kogu Euroopas hinnata praegust ettevõtliku hariduse tegevust ja edukuse taset. Järjepidevate hindamiskriteeriumite olemasolu aitaks riikidel üksteiselt õppida läbi teabevahetuse,

vastastikuse õpetamise ja ühise visiooni ning suurendada ettevõtliku õppe tulemuslikkust (Expert Group... Competence 2014: 3).

Järgnevas alapeatükis 1.3 annab töö autor ülevaate ettevõtlikkuse arendamisest Eesti haridussüsteemis, kirjeldab haridusprogrammi „Ettevõtlik kool“ olemust ja eesmärki ning vaatleb „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamiskriteeriumeid, millele toetub töö empiirilises osas.

1.3. Ettevõtlikkuse ja ettevõtliku õppe edendamine Eestis

Kahest eelnevast peatükist tuleneb, et ettevõtlikkuse kujundamine sõltub palju ümbritsevast keskkonnast ning selle arendamise edendamiseks ühiskonnas, peavad eelkõige haridusasutused ja selle õpetajad ettevõtlikkeks saama (Piirimägi 2011: 13). Seega on ettevõtlik kool ühiskonna ettevõtlikkuse arendamise tuumaks (Heder *et al.* 2011: 45).

Väga oluline on toetada ettevõtlikkuse arendamist riiklikul tasemel, sest riigi poliitiline ja strateegiline struktuurne tegevus - ühine arusaam selle olemusest ja vajadusest on ettevõtliku õppe sisendiks. Aastal 2006 on Euroopa Parlament tunnistanud algatusvõimet ja ettevõtlikkust üheks kaheksast võtmepädevusest iga Euroopa kodaniku jaoks, mida on vaja juurutleda kõikidesse haridusastmetesse. (Expert Group... Competence 2014: 1, 9) Ka ülalloodud autorid nõustuvad sellega, et ettevõtlikkuse käsitlemine peab algama võimalikult vara.

Riigi ettevõtlikkuse arendamise tähtsustamine peab ka dokumentaalselt kinnitatud olema, sisaldades näiteks riiklikul tasandil ettevõtluselase hariduse ning ettevõtlusõppe strateegia ja tegevuskava eksisteerimist ja kokkuleppeid erinevate ministeeriumite ja partnerite vahel (*Ibid.* 2014: 9). Sellest tulenevalt võib öelda, et Eestis pööratakse ettevõtlikkuse juurutamisele koolidesse suurt tähelepanu, nt aastateks 2007–2013 oli Eesti ettevõtluspoliitika strateegiliseks tegevussuunaks muuhulgas määratud ettevõtlike vajadustele vastavale inimressurssi ja ettevõtlikkuse arendamine (Teadmispõhine Eesti 2007-2013: 7). Oktoobris 2007 allkirjastasid majandus- ja

kommunikatsiooniminister Juhan Parts ning haridus- ja teadusminister Tõnis Lukas ühisele deklaratsioonile ettevõtliku meelelaadi ja ettevõtlusõppe edendamiseks Eesti haridussüsteemis. Aastal 2010 on Eesti haridusminister allkirjastanud ettevõtlusõppe edendamise kava „Olen ettevõtlik!“, mis aitab kaasa ettevõtlikku elusuhtumise arendamisele Eesti noortes. Ettevõtlikkusõppe elluviimist soosib ka 2010. aastal valitsuse kinnitatud üldhariduse riiklik õppekava.

Gümnaasiumi riikliku õppekava üldosas (06.01.11) on ettevõtlikkuse kujundamine kajastatud läbiva teemana, mille eesmärk on sõnastatud õpitulemusel ettevõtlikkuspädevusena: ettevõtlikkuspädevus - suutlikkus, mis võimaldab õpilasel:

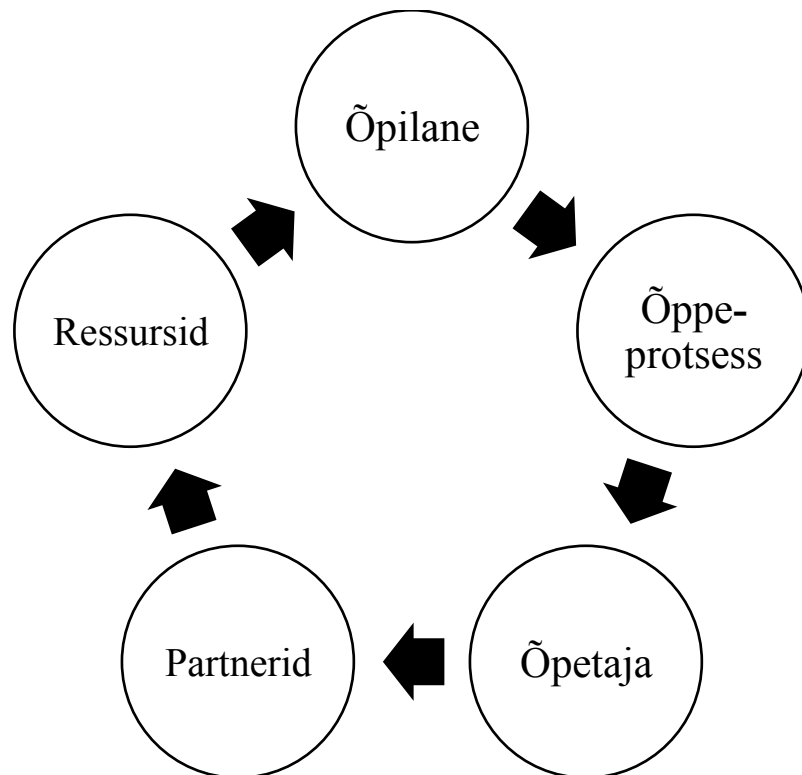
- ideid luua ja neid ellu viia kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades;
- näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi;
- seada eesmärke ja neid ellu viia;
- korraldada ühistegevusi, näidata initsiatiivi ja vastutada tulemuste eest;
- reageerida paindlikult muutustele ning võtta arukaid riske.

Gümnaasiumi riikliku õppekava kujundamisel jõuti ka selleni, et alates 2013/2014 õppeaastast on gümnaasiumitel kohustus pakkuda „majandus- ja ettevõtlusõpet“, millega arendatakse muuhulgas ka õpilaste ettevõtlikku eluhoiakut, loovust ja süsteemset mõtlemist. Samuti õpetatakse püstitada eesmärke, võtta vastutust ideede elluviimisel ning rakendada meeskonnatööd (Valikaine „Majandus- ja ettevõtlusõpe“ 2010: 1). Töö autor arvab, et ettevõtlusõppe korraldamisel on oluline tagada, et teadmiste ja oskuste omandamine toimuks ettevõtlikkuse võtmes.

Aastal 2005 on Ida-Virumaalt saanud alguse ettevõtlikkuse arendamisele suunatud tegevuste pilootprogramm. Tänapäevaks on sellest kujunenud suur koolide ja lasteaedade võrgustik „Ettevõtlik kool“, mis viib ellu ettevõtlikkushariduse programmi. (Ettevõtliku kooli ... lähteanalüüs 2011: 3) Selles võrgustikus olevad õppeasutused pakuvad õpilastele rohkem võimalusi kui tavakoolid. Õppeprogramm näeb ette teadmiste ja oskuste omandamist läbi ettevõtlikkuse, mis tähendab seda, et noored planeerivad oma tegevusi ise ja muutuvad seeläbi iseseisvamaks. Õpilased teevad omavahel koostööd ja

vajadusel kasutavad väljaspool haridusasutust olevaid abijõude, et saavutada seatud eesmärgid. (Ettevõtlik kool 2011: 8) Pilootprogramm sai alguse mõttest, et noored saavad elus paremini hakkama hoiakuga tahan-suudan-teen. Seati eesmärgiks, et koolihariduse tulemusel kujuneks nad enesekindlateks, iseseisvateks, tulemustele orienteerituteks, paindlikeks, riskijulgeteks, otsustusvõimelisteks liidriteks ja sellistena oleks neil võimalik olla ettevõtlikud ja elus hästi hakkama saada. Programmis osalevad koolid saavad toetust ja õpetust, kuidas lõimida ettevõtlikkust soodustavat igasse õppeainesse, nii et kujuneks seos reaalses elus vajaminevaga. (Ibid. 2011: 12)

„Ettevõtliku kooli“ võrgustiku ettevõtlikkuse kujunemine õppeprotsessis toimub läbi erinevate tasandite (joonis 4).

Joonis 4. Ettevõtlikkuse kujunemine õppeprotsessis (Piirimägi 2011: 26)

Ettevõtlikkuse kujunemise protsessi alguspunkti ei ole võimalik määratleda, sest kõik ahelalülid on omavahel seotud. Õppeprotsess on suunatud õpilase mõjutamisele ning põhiroll on selles õpetajal. Õpetaja peab üles ehitama õppeprotsessi sellisena, et see

aitaks õpilasel areneda kõige parimal viisil ning selleks peab ta kaasama ka partnerite ehk kooli kui organisatsiooni, lastevanemate, omavalitsuse ja ettevõtjate võimalusi. Partnerid omakorda toetavad ettevõtliku protsessi kujundamisel õpetajaid, neil kasutuses olevate erinevate ressurssidega. Ressursid toetavad õppe protsessi ning ellu astuvad ettevõtliku hoiakuga õpetajad panustavad nende ressursside arendamisesse. Sellises õppeprotsessis areneb õpilane, kes ettevõtliku inimesena panustab ühiskonna arengusse.

Esimeses alapeatükis autorite ettevõtlikkuse käsitlemisest selgus, et ettevõtlikkus tagab riigi ja rahva konkurentsivõime. Ka Eestis on hakatud seda mõistma. Ettevõtlikkuse sisselülitamine haridusasutuste õppeprotsessi kinnitab selle arendamise tähtsust riigi jaoks. Et aga häid tulemusi selles valdkonnas saavutada, on vaja ettevõtliku hariduse seiret (Ettevõtliku kooli ... lähteanalüüs 2011: 3).

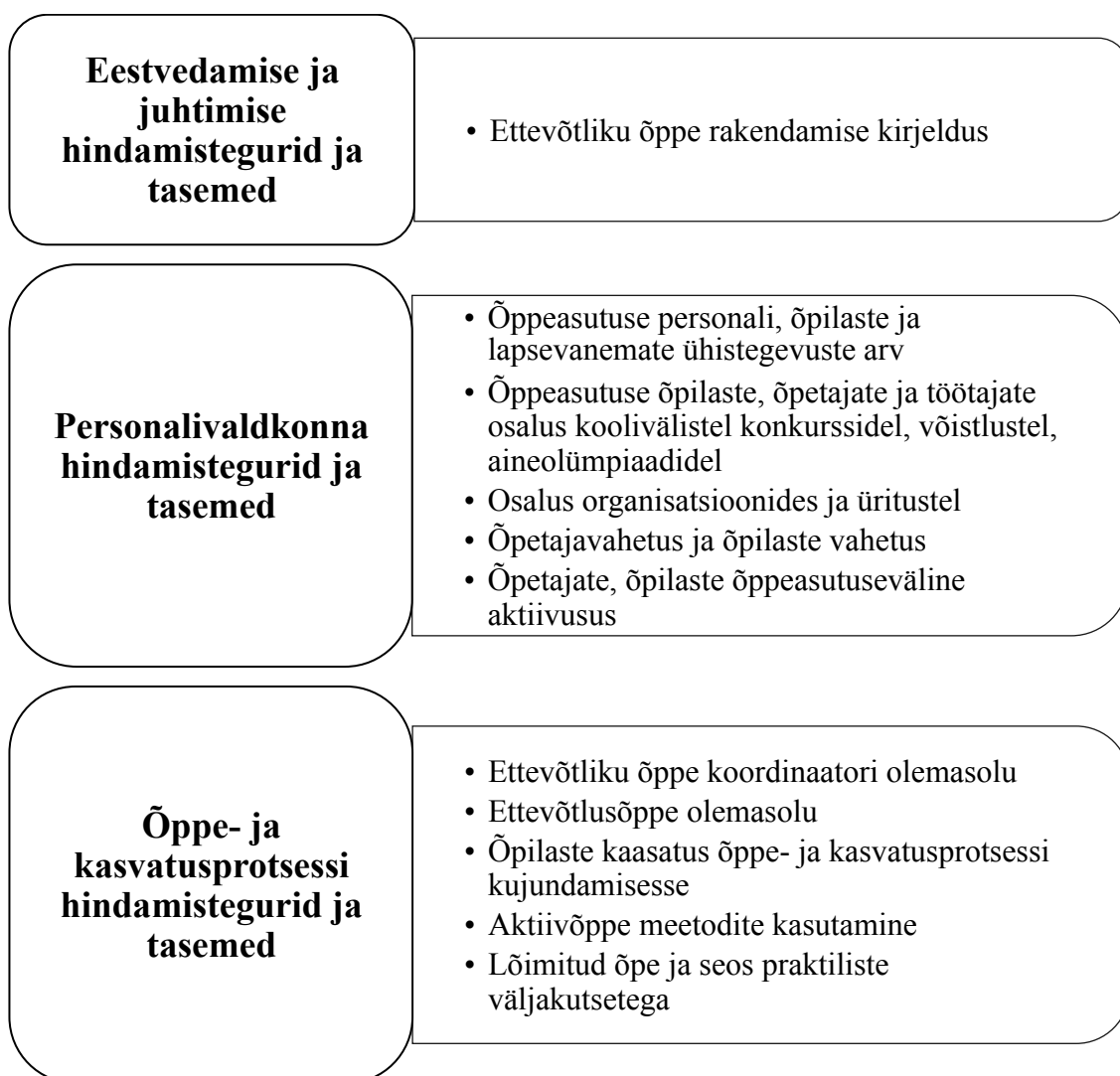
Hoiakud, väärtused, harjumused ja tegevused moodustavad kompleksse ja keeruliselt mõistetava kogumi, mis kokkuvõtvalt öeldes ongi ettevõtlik õpe. Kuid selline tõlgendus jääb liiga üldsõnaliseks ja vajaks täpsemat määratlust. Ettevõtliku õppe erinevaid näitajaid oleks vaja täpsemalt ja konkreetsemalt lahti seletada ning läheks vaja ka igapäevastele protsessidele tähelepanu pöördavat juhendit õppeasutuste töö koordineerimiseks. Standard (2014: 9) näeb, et see aitaks õppe- ja kasvatustegevust läbi viia nii, et tulemuseks on õpilaste kõrgem ettevõtlikkuse tase.

Sellepärast ongi ilmunud „Ettevõtliku kooli standard“, mis aitab õppeasutuste pidajatel ja juhtidel jõuda ühtsele arusaamale, mida ettevõtlik õpe endas kannab ja millele peaks selle juurutamisel eelkõige keskenduma. „Ettevõtlikku kooli standard“ sisaldab endas 28 erinevat hindamistegurit, mis võimaldavad hinnata ettevõtlikkuse taset õppeasutuste viies valdkonnades (Standard 2014: 14):

- eestvedamine ja juhtimine,
- personalivaldkond,
- koostöö huvigruppidega,
- ressursside juhtimine,
- õppe ja kasvatusprotsess.

Standardi kasulikkus seisneb selles, et on abiks nõrgemate ja pingutust nõudvate valdkondade avastamisel ning annab võimaluse need kohad parendada ja tegevuste kvaliteeti tõsta. Seeläbi on õpilastel ja õpetajatel võimalik oma tegevust analüüsida, lahti mõtestada ning ettevõtlikke aspekte edasi arendada (Standard 2014: 15).

Bakalaureusetöö raames keskendub autor vaid 11-le „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamistegurile ning sellest tulenevalt sai koostatud joonis 5, kus on välja toodud selle töö raames vajalikud hindamistegurid.

Joonis 5. Ettevõtliku kooli hindamistegurid (autori koostatud Standard 2014: 14 põhjal)

Eestvedamise ja juhtimise hindamiskriteeriumid nõuavad ettevõtliku õppe rakendamise kirjeldust kas kooli arengukavas või strateegias. Samuti on oluline, et õppeasutuse õpilased ja nende vanemad oleksid teadlikud ettevõtliku õppe kasutamisest koolis. (Standard 2014: 28)

Personalivaldkonna hindamistegurite järgi on oluline õppeasutusel tagada suure hulga üritusi oma õpilastele, õpetajatele ning ka ühisüritusi, kus kaasatakse nii õpetajaid, õpilasi kui ka lastevanemaid. Samuti on oluline kooli aktiivne osalus koolivälistel võistlustel ning õpetajate ja õpilaste kooliväline aktiivsus. (*Ibid.* 2014: 36, 52) Autori arvates on kooliväline aktiivsus oluliseks kriteeriumiks ettevõtlikkuse hindamisel, sest nagu eelnevalt on öeldud, ettevõtlik inimene haarab võimalusest kinni ja ka kool peab kasutama võimalust, et näidata oma õpilaste oskusi kooliväliselt ja ka rahvusvahelisel tasandil. Oluliseks peetakse ka kooli õpetaja- ja õpilasvahetuses osalemist (*Ibid.* 2014: 42). Töö autor leiab, et õpilasvahetus annab noortele võimalust ennast katsetada võõras keskkonnas ning selline kogemus on heaks võimaluseks näidata oma julgust ja avatust uuele.

Õppe- ja kasvatusprotsessi hindamistegurid nõuavad, et koolis oleks ettevõtliku õppe koordinaator, kes vastutaks õpetajate toetamise eest ettevõtliku õppe juurutamisel. Samuti peab kooli õppekavas olema ka ettevõtlus- ja majandusõppe, kas eraldi aiena või lõimitult. (*Ibid.* 2014: 66,68) Koolis õpitu peab reaalse eluga seostatud olema ning selleks, peavad õpetajad kasutama vaheldusrikkaid aktiivõppe meetodeid (*Ibid.* 2014: 74,76). Ettevõtliku kooli standard (2014: 72) leiab olulisena ka õpilaste kaasatust õppe- ja kasvatusprotsessi kujundamisesse. Õpilased peavad olema võimelised avaldama mõju õppetunni tasandil ning kool peab omakorda arvestama ka õpilaste konstruktiivsete ettepanekutega. Töö autor leiab, et õpilaste arvamustega arvestamine on väga tähtsaks hindamisteguriks ettevõtliku kooli jaoks, sest kes veel kui mitte õpilased ise on võimelised aru anda, kas kool soosib neis ettevõtlikkuse kujundamist või mitte.

Käesoleva bakalaureusetöö kirjutaja tõi välja, milles seisneb ettevõtlikkuse ja ettevõtliku õppe olemus ning kuidas rõhutatakse ettevõtliku õppe arendamist Eesti riigi tasandil. Selgitas ettevõtlikku õppe vajadust ettevõtlikkuse arendamiseks õpilastes ning

tutvustas „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamiskriteeriumeid, mida hakatakse töö empiirilises osas käsitlema. Järgnevas empiirilises peatükis esitas töö autor läbiviidud uuringu ettevõtlikkuse arendamisest ühe konkreetse gümnaasiumi näitel.

2. ETTEVÕTLIKKUSE ARENDAMINE AHTME GÜMNAASIUMIS

2.1. Uuringu meetod ja valim

Bakalaureusetöös esimeses peatükis autor tutvustas ettevõtlikkuse mõistet ja andis ülevaate ettevõtlikkuse pädevustest, mis kujundavad ettevõtlikku mõtlemis- ja tegutsemisviisi. Käsitleti ka ettevõtliku õppe olemust ja eesmärke ning toodi välja sellise õppeprotsessi erinevused traditsioonilisest õpetamismeetodist. Kaardistati ettevõtlikku õppe olukord Eestis ning tutvustati „Ettevõtliku kooli standardit“.

Töö empiirilise osa analüüsi eesmärk on välja selgitada Kohtla-Järve Ahtme Gümnaasiumi näitel, kuidas gümnaasiumiastme õpilased suhtuvad kooli ettevõtlikkuse arendamise koolis ja kas õppeasutus soosib sellist käitumisviisi.

Autor kasutas kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivses analüüsis andmed, nende töötlemine ja järeldused ei ole seotud arvuliste näitajatega. Kvalitatiivse uurimise käigus keskendutakse ühe objekti süvaanalüüsile ja uuritakse toimuva sisu (Laherand 2008: 20). Kuna ettevõtlikkuse kui nähtuse uurimine on raskesti mõõdetav, sest ettevõtlikkust ei ole isegi suudetud selgelt defineerida, siis sellise nähtuse uurimiseks on kvalitatiivne lähenemine kõige sobivam. Andmete kogumise meetodiks on poolstruktureeritud intervjuu gümnaasiumiastme õpilastega. Intervjuu eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus ja võimalus reguleerida andmete kogumist vastavalt olukorrale ja vastajale (Laherand 2008: 178). Töö autoril oli oluline saada infot selle kohta, mida õpilased kooli ettevõtlikkusest mõtlevad ning seetõttu oli intervjuu parim uurimisviis.

Individaalne intervjuu toimus üheksa õpilasega 10.-st ja 11.-st klassist. Intervjuude korraldamiseks sai töö autor Ahtme Gümnaasiumi direktorilt luba ning edaspidi võttis

ühendust kooli arendusjuhiga, kes aitas intervjuusid organiseerida. Intervjueeritavatest gümnaasistidest viis on valinud sotsiaal-majandusliku õppesuuna ning ülejäänud õpivad loodusteaduse harus. Autori arvates on huvitav välja selgitada, kas esineb erinevusi ettevõtlikkuse tajumises erinevate õppesuundade õpilaste seas.

Iga intervjuu kestis keskmiselt 15 minutit. Analüüsiks vajalike andmete kogumiseks koostas autor intervjuuküsimused, tuginedes „Ettevõtliku kooli standardi“ 11.-le hindamiskriteeriumile, mida töö autor käsitles teooriaosa viimases alapeatükis. Intervjuu kava on välja toodud lisas 1. Kõik intervjuu küsimused on jaotatud kolme üldisemasse rühma:

1. Mis on ettevõtlikkus (õpilase ettevõtlikkuse tajumine);
2. Kuidas õpilane hindab enda ettevõtlikkust (õpilase eneseanalüüs);
3. Kuidas õpilane hindab kooli ettevõtlikkuse arendamist (kooli ettevõtlikkuse arendamise analüüs).

Intervjuud toimusid vene keeles. Intervjuu käigus kogutud empiirilise materjali töötlemisel kasutas töö autor intervjuutekstide esmast analüüsi. Intervjuude transkribeerimise käigus toimus teksti esmane kodeerimine – koodide leidmine. Vastuste tuumkategoriad tekkisid peale uurimismaterjali mitmekordset ülelugemist ja püüet leida sarnasusi. Kodeerimise käigus jagatakse andmed laiali ja seejärel koondatakse uuesti kokku. Laialijaotatud andmed, mis on lagunened lõikudeks või osadeks korrastatakse ning näidatakse intervjuude sarnasusi ja erinevusi. (Ezzy 2002: 86) Andmete tõlkimine eesti keelde toimus peale kodeerimist. Intervjuudest tehtud järeldused toetuvad „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamiskriteeriumitele.

Enne intervjuude läbiviimist on autor teinud ka Ahtme Gümnaasiumis kooli õppekeskkonna analüüsi, selgitamaks, mis tasemel asub ettevõtlikkuse arendamine õppeprotsessi määramisel ja kui palju tähelepanu pööratakse ettevõtliku meelelaadi kujundamisele õpilastes. Tuginedes „Ettevõtlikku kooli standardile“ on töö autor teinud kooli praktiliste tegevuste analüüsi, mis annavad ülevaate tegevuskavast ettevõtlikkuse arendamiseks. „Ettevõtliku kooli standardi“ kriteeriumid võimaldavad hinnata õppeasutuse ettevõtlikkuse taset ja aidata õpilastel ja õpetajatel selgemalt lahti

mõtestada oma tegevuse ettevõtlikke aspekte. (Standard 2014: 13) Autor uuris kooli arengudokumentatsiooni, juhtimissüsteemi, tegevuskavasid jne.

Dokumendianalüüs on antud töös intervjuu täiendavaks meetodiks (Laherand 2008: 261). See võimaldab välja selgitada, mida kool oma õpilastele pakub ning võrrelda intervjuudest saadud andmetega, mida õpilased koolis tegelikult tajuvad.

Kohtla-Järve Ahtme Gümnaasium asub „Ettevõtliku kooli“ tunnustusega õppeasustuste nimekirjas baastasemel. Kokku on tasemeid kolm ning erinevalt „hõbe-“ ja „kuldastasemest“ toimub baastase määratlemine kooli enesehindamise meetodil, mis omakorda võib olla väga subjektiivne. Baastase on koolis kehtiv kuni 31.12.2015 ning edaspidi on gümnaasiumil võimalik tõsta taset välishindajate tunnustuse abil. Autori arvates ongi aktuaalne antud töö kontekstis uurida, kuivõrd põhjendatult on kool ettevõtlikkuse baastase määratlenud. Välishindaja arvamuse kohaselt on aga töö eelkõige huvitav Ahtme Gümnaasiumile, kes vajab välisarvamusi kooli tegevusest ettevõtlikkuse arendamisel ning „hõbe-tasemele“ edasisaamiseks. See töö võib olla koolile võimaluseks saada õpilaskonna arvamus gümnaasiumi ettevõtlikkusest, mis omakorda võib saada aluseks edaspidiste muudatuste sissetoomisel tõhususe parandamiseks.

Õpilaste intervjuude ja kooli analüüsi lõpptulemuseks on hinnang selle kohta, kas kool vastab ettevõtliku õppe kriteeriumitele kõigis olulistest valdkondades ning kas Ahtme Gümnaasium kannab õigustatult „Ettevõtliku kooli“ nimetust.

2.2. Ahtme Gümnaasiumi gümnaasistide ettevõtlikkuse tajumine ja eneseanalüüs

Intervjuu esimese osa küsimused olid suunatud gümnaasistide ettevõtlikkuse tajumisele. Intervjueeritavat paluti arutleda teemal, mis tema arvates ettevõtlikkus on, millist inimest võib ettevõtlikuks nimetada ning milliseid oskusi ja omadusi on vaja, et olla ettevõtlik. Täiendavalt paluti lahti seletada, kes on ettevõtja ja kas ettevõtliku inimese ja ettevõtja vahel eksisteerib mingeid seoseid.

Tundub, et kõige raskemaks küsimuseks kogu intervjuu vältel oli õpilaste jaoks just ettevõtlikkuse mõiste defineerimine. Kõikidest intervjuerivatest 3 õpilast ei osanud seda lahti seletada ja ütlesid: „üldse pole aimugi“, „mis asi see üldse on“, „ma ei tea“. Sel juhul töö autor üritas õpilasi suunavate küsimustega aidata. Autori arvates on tähelepanuväärne see, et 2 õpilast, kes ei osanud lahti mõtestada ettevõtlikkust ja sellega kaasnevaid omadusi, õpivad sotsiaal-majanduslikul õppesuunal, mis iseenesest peaks tähendama, et õpilane on ettevõtlikkusest teadlik. Ülejäänud intervjueritavate arusaam ettevõtlikkusest on ka küllaltki erinev. Ettevõtlikkust defineeriti (õpilaste intervjuudes) järgmiselt:

- omadus;
- tahtmine teha midagi;
- valmisolek millekski;
- võime ideid realiseerida;
- oskus lahendada majanduslikke probleeme.

Autori arvates iga õpilase arusaam ettevõtlikkusest täiendab eelnevat definitsiooni. Ühendades kõik eelnimetatud selgitused ühte kogumisse jõudis töö autor selleni, mida käsitleti töö teooriaosas. Nimelt, et ettevõtlikkus ei ole üheselt defineeritav, vaid pigem mingite oskuste ja omaduste kogum.

Ettevõtlikkuse defineerimisel õpilased samastasid seda uudsusega - valmisolekuga uute inimestega tutvumiseks; uue tööga, millega varem pole kokku puutunud; uute ideede loomisega jne. Intervjuudest selgub, et ettevõtlikkuse kriitiliseks faktoriks on oskus teistega suhelda, seda mainis enamuse õpilasi. Samuti jõuti ühisele arusaamale, et ettevõtlikkus sõltub inimese enda soovist. Õpilased leidsid, et ettevõtlik inimene on eelkõige edukas ning tema edukus sõltub vahetult tema enda soovist osata, valmis olla, tegutseda jne.

Ettevõtlikku inimest kirjeldades rõhutati asjaolu, et ta on suuteline probleemidega hakkama saama ning need iseenesest ei ole tema jaoks takistuseks, pigem hoopis loomulik nähtus või isegi võimalus näidata ennast, eristudes teistest. Õpilaste arvates ettevõtlik inimene viib alustatu alati lõpuni ja eesmärgi saavutades ta ei peatu ning seab

endale aina uusi sihte. Ettevõtlik inimene on aktiivne. Õpilaste defineeringutest leiab selliseid iseloomustavaid sõnu nagu „püüab“, „otsib“, „teeb“, „lahendab“, „eesmärk“, „kartmatus“.

Järgmise küsimusena püüdis töö autor välja selgitada, milliste omadustega, oskustega või hoiakutega peaks olema ettevõtlik inimene. Sarnaseid vastuseid sellele küsimusele ei leidunud, küll aga enamus õpilastest mainis, et ettevõtlik inimene julgeb võtta riske. Õpilased arvavad, et tänapäeval on oluline olla riskijulge, eriti just oma ettevõtte loomisel.

Tuleb mainida, et õpilased on esitanud asjakohaseid omadusi ettevõtliku inimese kohta, kuid see võttis neilt pikka aega ja töö autori suunamist. Näited õpilaste intervjuudest:

- planeerimisoskus;
- sotsiaalsus;
- suur soov olla edukas;
- südikus;
- oskus töötada meeskonnas;
- avatus uuele;
- suhtlemisoskus;
- loovus.

Tähelepanuväärne on, et sellistele omadusele nagu loovus, avar mõtlemine, arenenud kujutlusvõime, on juhtinud tähelepanu õpilane, kes tegutseb ise loomingulises valdkonnas (Intervjuu 9). Samuti tõstab esiplaanile suhtlemisoskust õpilane, kes puutub tihti kokku olukorraga, kus on vaja kellegagi kokku leppida ühes või teises asjas (Intervjuu 3). Töö autor on jõudnud järeldusele, et õpilased nimetasid just neid ettevõtlikkusele iseloomulikke oskusi või omadusi, mida neil endil läheb reaalsus elus vaja.

Ainult üks õpilane mainis, et ettevõtlik inimene peab olema erudeeritud ning omama teadmisi sellest, mis on moodne, mis toimub maailmas, mis võiks kasu tuua jne. Ülejäänud õpilased aga piirdusid inimese omadustega ja hoiakutega. Autori arvates on

väga oluline aru saada, milliseid teadmisi on vaja, et oma tegutsemises edukas olla, sest siis saab soovi korral neid teadmisi arendada ja saavutada parem tulemus.

Töö autor palus õpilastel selgitada ka, kes on nende arvates ettevõtja. Tekkis olukord, kus mitu õpilast ei osanud sellele küsimusele vastust leida ning 2 neist olid sealhulgas sotsiaal-majanduslikust õppesuunast. Teised õpilased jõudsid aga ühisele arusaamale, et ettevõtja on inimene, kellel on oma eraettevõtte olemas. Ettevõtja on kasumi teenimise eesmärgil tegutseja. Õpilased leiavad, et ettevõtlikkus on ettevõtjaks saamise eelduseks ning sellisel inimesel on kergem oma äri luua.

Võttes kokku ettevõtlikkuse tajumisega seotud intervjuu osa võib öelda, et gümnasistidel pole selget arusaama, mis on ettevõtlikkus ja missugune peab ettevõtlik inimene olema. Üllatav on ka olukord, kus sotsiaal-majandusliku õppesuunast õpilased ei oska lahti seletada, kes on ettevõtja. Autori arvates viitab see sellele, et sotsiaal-majandusliku õppesuuna valikained peaksid eelkõige tutvustama inimese rolli ühiskonnas. Üldiselt võiks eeldada, et kool peaks gümnasistidele selgeks tegema, mis ettevõtlikkus endast kujutab ja siis juba võimaldama arenda selles suunas.

Käesoleva töö teoreetilises osas käsitles autor ettevõtliku õpilase „tahan-suudan-teen“ hoiakut. See tähendab et ettevõtlik kool näeb ette, et õpilane teab kes ta on, teab mida ta tahab teha ja kuidas on võimalik seda saavutada. Ettevõtlik inimene on võimeline iseennast analüüsima. Sellest tulenevalt on intervjuu teise osa küsimuste eesmärgiks hinnata õpilaste ettevõtlikkust nende eneseanalüüsi põhjal. Intervjuueeritavatel paluti selgitada, kas nende arvates on nad ettevõtlikud ja kas on miskit, mis seob neid hetkel ettevõtlikuks olemisega. Samuti uuris töö autor õpilaste eelistusi karjäärivalikul ning seda, mille mõjul on välja kujunenud nende praegune suhtumine ja teadmised ettevõtlikkusest.

Intervjuudes selgus, et 5 õpilast ei pea ennast ettevõtlikuks. Sellele küsimusele vastates paluti õpilastel ka põhjendada, miks nad nii arvavad. Töö autor pani tähele, et õpilased, kes ei osanud lahti seletada inimese ettevõtlikkust ja selle omadusi said väga hästi hakkama põhjendamisel, miks nemad ettevõtlikud ei ole. Nimelt on mainitud, et „ma

olen väga häbelik, passiivne, ei oska inimestega suhelda, kardan proovida midagi uut“ (Intervjuu 6). Samuti seostatakse mitteettevõtlik olemist olukorraga, kui inimene ei oska lõpuni ära teha seda, millega alustanud on ning loobub tegutsemisest probleemide esinemisel (Intervjuu 7). Intervjueeritavatest 3 õpilast kahtlesid, kas neid ikka võib ettevõtlikeks nimetada. Vastustest leidub selliseid sõnu nagu „no, võib olla jah...“, „osaliselt ...“. Üks õpilane on maininud ka, et tema on pigem aktiivne, kui ettevõtlik, seda põhjendas ta olukorraga, et hea meelega võtab osa kõikidest üritustest kuhu osalema kutsutakse, küll aga ise ei viitsi otsida võimalusi eneseteostuseks (Intervjuu 8). Kõikidest intervjueeritavatest ainult üks õpilane oli kindel oma ettevõtlikkuses ning seda on ta ka igakülgsest põhjendanud. Õpilane on maininud, et püüab alati edasi liikuda, midagi uut leida ja oma vankumatust tõestades osaleb kõikides projektides, mida kool pakub ning on ka ise projekte loonud. Samuti on tal huvitav avastada, kuidas saab ühe või teise probleemi lahendamisega hakkama. (Intervjuu 2)

Õpilaste kooliväline tegevus, nt osalus ettevõtetes või vabaühendustes, tegevus ringides või spordiklubides, viitab samamoodi nende ettevõtlikkusele. Kohtla-Järves pakutase hulganisti noorte vaba aja veetmise võimalusi, nii spordi-, kui ka kultuurivaldkonnas. „Ettevõtlikku kooli standard“ määrab õpetajate ja õpilaste õppeasutusvälist aktiivsust ühe hindamistegurina.

Kool peab omama ülevaadet õpilaste ja õpetajate koolivälisest aktiivsusest, mis on Ahtme Gümnaasiumis tagatud. Koolis peetakse arvestust, mis huviringis või muus asutuses on õpilased kooliväliselt hõivatud. Intervjuudest selgus, et 4 õpilast ei ole kooliväliselt aktiivsed. Huviringides käivad 3 õpilast ning 2 on osalise ajaga tööl. Tehtud intervjuude piires leiab töö autor, et õpilaste kooliväline tegevus on madal (ainult viis õpilast üheksast on kooliväliselt aktiivsed). „Ettevõtliku kooli standard“ määrab õpilaste 50%-list koolivälisest aktiivsust baastasemele vastavaks, mis antud valimi põhjal on siiski täidetud. Olukorda parendab asjaolu, et küsitletutest 2 õpilast löövad aktiivselt ettevõtlusest kaasa, nimelt nad on osalise ajaga palgatöölised. Standard nõuab „hõbetaseme“ koolilt, et 10% õpetajatest ja/või õpilastest oleksid aktiivsed ettevõtluses, kolmanda sektori tegevustes või vabatahtlikus töös. Antud intervjueeritavate valimi põhjal näeme, et üle 50% õpilastest on kooliväliselt hõivatud ning umbes 20% õpilastest

löövad ettevõtluses kaasa.

Intervjuudest selgus, et õpilaste töötamise valik on pigem sunniviisiline. Õpilane, kes abistab isa tema ettevõttes mainib, et töötab isa palvel ehk muud valikut tal ei ole ning loomulikult tahab ta raha teenida ka (Intervjuu 3). Teine õpilane ei seosta oma töötamist ettevõtlikkusega, pigem aga töökusega ja arusaamisega, et „varsti olen 18 ja peab juba kuidagi oma jalule saama“ (Intervjuu 8). Autori arvates on arusaam sellest, et on õige aeg midagi teha ehk ette võtta ja otsene tegutsemine õpilase ettevõtlikkuse ilming. Sellest tulenevalt võib järeldada, et õpilased ei mõtesta oma tegevuste ettevõtlikkuse aspekte.

Teooriast selgus, et inimese ettevõtlikkus on ettevõtliku tegutsemise liikumapanevaks jõuks ning seda ei ole võimalik otseselt hinnata. Töö autor on arvamusel, et ettevõtlik inimene ei pea ilmtingimata ettevõtlusega ehk kommertsliku äriiga seotud olema, kuid tema ettevõtlusaktiivsus sõltub paljuski tema ettevõtlikkusest. Sellest lähtuvalt võime vaadelda inimese ettevõtlusaktiivsust tema ettevõtlikkuse väljendusena. Kaseorg ja Siimon (2008: 224) on leidnud mitmeid meetodeid inimese ettevõtlusaktiivsuse hindamiseks. Üheks neist on ettevõtja karjääri eelistamise osakaal. Käesoleva töö kontekstis on autori arvates oluline teada saada, kas kool on avaldanud mingisugust mõju oma õpilastele nende ettevõtjateks hakkamisel või mitte.

Küsimusele, kellena sa näed ennast tulevikus, kas pigem palgatöötajana või ettevõtjana, oli palju määramatuid vastuseid. Enamus õpilasi ei ole veel endale kindlat elukutset valinud. Üks 11.klassi õpilane on oma stomatoloogi karjääris kindel ning tegutseb sihipäraselt selles suunas ja veel üks õpilane plaanib jätkata ettevõttes oma vanemate tööd. (Intervjuu 2 ja 8) Ülejäänud õpilased aga lähtuvad ainult oma soovidest, nt „tahaksin töötada otseselt inimestega“, „tahaksin kolida Eestist ära“, „tahaksin olla tuntud“.

Palgatöötaja või ettevõtja karjääri vaadates leiavad mõned õpilased, et stabiilne ja garanteeritud palk on hea, kuid ei taha kellestki sõltuda. Seega pigem kalduvad nad oma ettevõtte loomisele (Intervjuu 2). Siiski, ettevõtjaks olemine ei ole õpilaste arvates kõige

lihtsam valik. Põhilisteks takistusteks nimetati oma ettevõtte loomise keerukust, vajaminevat algkapitali ja teadmisi. Sellise ettevõtte loomise keerukuse tõttu kipub osa õpilasi mõtlema, et lihtsam on olla palgatööline kui vastutada oma ettevõtte eest.

Antud vastuste põhjal ei ole töö autoril võimalik mingeid järeldusi teha õpilaste ettevõtlusaktiivsusest. Näha on, et esineb nii palgatöötaja, kui ka ettevõtja karjääri eelistajaid. Samuti ei näe töö autor mingeid seoseid ettevõtjakarjääri eelistamisel sotsiaal-majandusliku või loodusteaduste õppesuunal õppijate vahel. Intervjuudest selgus, et ettevõtjateks tahaksid saada õpilased mõlemal õppesuunal ning sama kehtib ka palgatöö valiku kohta.

Bakalaureusetöö autor arvab, et ettevõtte loomise keerukus õpilaste jaoks tuleneb vähesest teadlikkusest, milliseid võimalusi tänapäeva maailm ettevõtte loomisel pakub ning vähesest kokkupuutumisest praktilise kogemusega ettevõtluses. Et sellist suhtumist äri loomisel leevendada, on vaja õpilasi rohkem ise tegutsema panna ning nagu teoorias on käsitletud, igale noorele peab olema tagatud vähemalt üks praktiline äri- või ettevõtluskogemus kogu õppeaja jooksul.

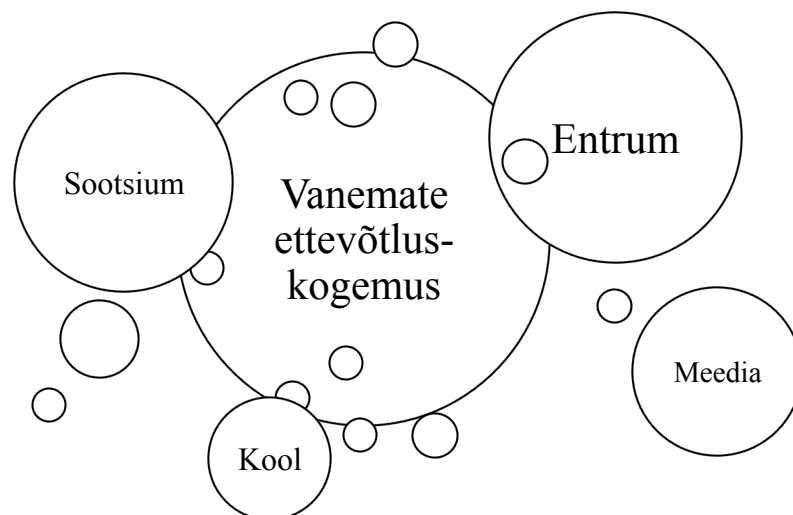
Ettevõtte loomise protsessi tundmaõppimiseks aitaks õpilasi ettevõtlus- ja majandusõpe. Ettevõtlusõppe ja majandusõppe all mõeldakse kõiki vorme, kus õppeprotsessis omandatakse põhiteadmisi majandusest ja rahast: näiteks õpilasfirmad, laadad, tuluõhtud jne. (Standard 2014: 68) Riiklik ettevõtlusõppe ainekava gümnaasiumile võimaldab ka väga teoreetilist lähenemist ettevõtlusõppele, aga rõhk peaks siiski olema praktilisel tegevusel. Autori arvates oleks kõige tõhusam saada ettevõtluskogemus oma õpilasfirma loomise kaudu. Nii alustatakse ettevõtte idee genereerimisest kuni toote või teenuse turuletoomiseni. Õpilasfirmade kogemus on näidanud, et algatatud firmast võib sündida ka enda ettevõtte, mida võib edaspidi registreerida nt osühinguna või jätkata tegevust hoopis MTÜ-na.

Ahtme Gümnaasiumi õpilaste intervjuudest selgub, et väga vähesed on pannud ennast proovile õpilasfirma loomisel. Ainult 2 vastajat on seotud õpilasfirmaga ning nad on teinud seda Entrum noorteprogrammi abil. Ülejäänud 7 õpilast ei ole sellisest

võimalusest isegi mitte teadlikud. Intervjuu käigus tekkis õpilastel arusaamatus, mis õpilasfirma endast üldse kujutab. Töö autor on jõudnud järeldusele, et õpilased ei ole teadlikud kõikidest kooli pakutavatest võimalusest ning kool peaks rohkem teavitusega tegelema. Oluline on teavitada õpilasi kõikidest õppevõimalustest, mitte aga tekitada olukorda põhimõttel, kes otsib, see leiab.

Tähelepanuväärne on see, et õpilasfirmaga on seotud õpilane, kes nimetas ennast ettevõtlikuks. Tema on loonud arendava arvutimängu „The Future in the Past“ ajalooüritustest, mis pakub põhikooli ja gümnaasiumi õpilastele võimaluse omandada ajalootunni materjali arvutimängu ülesandeid lahendades. Õpilane on leidnud ettevõtliku lähenemisviisi, kuidas valmistuda ajalooeksami. (Intervjuu 2) Teine, kunagi õpilasfirmaga seotud õpilane on see, kes nimetas ennast pigem aktiivseks kui ettevõtlikuks. Töö autor arvab, et just õpilaste aktiivsus suunas neid õpilasfirma loomisele ning kool peaks rohkem tähelepanu pöörama info levitamisele pakutavate ettevõtlusvõimaluste kohta.

Intervjuu eneseanalüüsi osa viimase küsimuse eesmärgiks oli teada saada, mille mõjul on õpilaste arvates välja kujunenud nende praegune suhtumine ja teadmised ettevõtlusest? Õpilaste vastuste põhjal on töö autor koostanud mõjutegurite skeemi, mis on välja toodud joonisel 6.

Joonis 6. Mõjutegurid õpilaste suhtumisele ja teadmistele ettevõtlusest (autori koostatud)

Nagu jooniselt näha, on kõige suuremat mõju õpilaste suhtumisele ja teadmistele ettevõtlusest avaldanud nende vanemate ettevõtluskogemus. Õpilased, kes võtsid osa Entrum noorteprogammist märkisid, et see projekt mõjutas nende suhtumist ettevõtlusesse väga. Samuti on mainitud, et sootsium ehk kõik see, mis inimest ümbritseb, mõjutab nende suhtumist ettevõtlusesse. Palju sõltub ka õpilase enda soovist saada ettevõtlusteadmisi ning juhul, kui pole kusagilt neid ammutada, pööratakse meedia poole. Märkimisväärne on see, et küsimusele vastamisel ei ole mitte ükski õpilane maininud kooli panust teadmiste omandamisel. Seda mainiti vaid peale töö autori täiendavat küsimust: „Kas kool on mingit mõju avaldanud nende suhtumisele ettevõtlusesse?“. Õpilased pigem nõustusid, kuid kindlat arvamust, et koolist on saadud mingeid ettevõtlusteadmisi, ei tulnud.

2.3. Ahtme Gümnaasiumi ettevõtlikkuse arendamise ja ettevõtliku õppe analüüs

Kohtla-Järve Ahtme Gümnaasium positsioneerib ennast kui loomingulist laboratooriumit, kus otsitakse, töötatakse välja ja kasutatakse igapäevatoös uut õppesisu, uusi õppevorme ja meetodeid selle realiseerimiseks, toetudes kooli õppeakavale ning osaledes nii vabariiklikes kui ka rahvusvahelistes projektides (Ahtme Gümnaasiumi arengukava 2014-2017).

Kooli väärtuste nimekirjast võib leida, et Ahtme Gümnaasiumi õppe- ja kasvatustegevust iseloomustab (*Ibid.* 2014-2017):

- avatus, suhtlemisvalmidus, elukestvade õppele suunatus;
- õpetajate innovatiivne meeskonnatöö;
- õpetajate ja õpilaste vaheline loominguline usaldusel põhinev koostöö;
- õpilase, õpetaja ja lapsevanema salliv ja lugupidav üksteisse suhtumine;
- turvaline õpikeskkond;
- õpilaste individuaalseid võimeid arendav diferentseeritud õpetamine ja kasvatamine;

- traditsiooniliste õppevormide ühendamine gümnaasiumis kõrgkoolides kasutatavate õppevormidega;
- traditsioonide säilitamine.

Innovatsioon, diferentseeritud ja kõrgkooliga integreeritud õpe, elukestvus, loomingulisus – kõik need väärtustes kajastuvad mõisted on tõepoolest ettevõtlikkusega samastatavad. Kool on end positsioneerinud „laboratoriumina“, mis näitab loomingulist lähenemisviisi õppeprotsessile. Õppeaastal 2014-2015 on gümnaasiumi metoodiliseks teemaks valitud „Loovus, koostöö, innovatsioon, õpilaste toetamine“ (Ahtme Gümnaasiumi õppekava 2014). Töö autor leiab, et loova ja innovatiivse mõtlemise toetamine on kriitilisteks teguriteks ettevõtlikkuse arendamisel. Väga oluline on gümnaasiumi fookuse hoidmine elukestval õppel, mis tekitab „dominoefkti“: ettevõtlikkuse arendamine algab algklassides ja kestab gümnaasiumi lõpetamiseni. Ka Eesti Vabariigi elukestva õppe strateegia 2020 määrab, et kõikidele inimestele peab olema loodud tema vajadustele ja võimetele vastavad õpivõimalused kogu elu jooksul.

Kolmas intervjuu osa hõlmas ettevõtlikkuse arendamist koolis. Esimese küsimuse abil tahtis töö autor välja selgitada, kas õpilaste arvates kool suunab neid ettevõtlikkuse suunas. Sellele küsimusele oli ainult üks eitav vastus. Õpilane rõhutas asjaolu, et „kool on eelkõige õppeasutus, siin mulle õpetatakse aineid ja ma ei oska öelda, kas ma arendan sellega oma ettevõtlikkust“ (Intervjuu 8). Ülejäänud vastajad nõustusid, et kool soosib neis ettevõtlikkuse arenemist, sest saab osaleda väga paljudes projektides ja need avaldavad positiivset. (Intervjuu 2 ja 7) Mainiti ka, et kool suuna ettevõtlikkusele, sest „kui sul on vaieldav hinne, peab õpetajaga kokku leppima, et otsus langetataks sinu kasuks“ (Intervjuu 3). Samuti rõhutati, et „õpetajad ütlevad, et olge aktiivsed, suhelge ja osalege kõikjal“ (Intervjuu 4). Töö autor leiab, et iga intervjuueeritav näeb ettevõtlikkust ja selle arendamist omas võtmes. Üks mõtleb ettevõtlikkuse arendamise all suhtlemist, teine projekte, millest on osa võetud jne. Kuid mitte keegi ei seosta õppeprotsessi ehk kõige tavalisemat ainete õpetamist ettevõtlikkusega. Pigem nähakse ettevõtlikkust koolis pakutavate projektide, ürituste ja muude võimaluste kontekstis. Autor arvab, et

ettevõtlikkuse kui pädevuse selgeks tegemine on õpilaste jaoks väga tähtis, sest see aitab neil aru saada, kuidas saab arendada ettevõtlikkust õppetundides.

Gümnaasiumi riiklikule õppekavale kohaselt (06.01.11) on ka Ahtme Gümnaasiumi õppekavas määratud kodanikualgatus ja ettevõtlikkus läbiva teemana, mis on üld- ja valdkonnapädevuste, õppeainete ja ainevaldkondade lõimimise vahendiks. Koolikeskkonna kujundamisel arvestatakse läbiva teemana ettevõtlikkust (Ahtme Gümnaasiumi õppekava 2014). Järgmises tabelis 2 on näidatud tingimused, mis on loodud läbivate teemade realiseerimiseks Ahtme Gümnaasiumis õpikeskkonna kaudu:

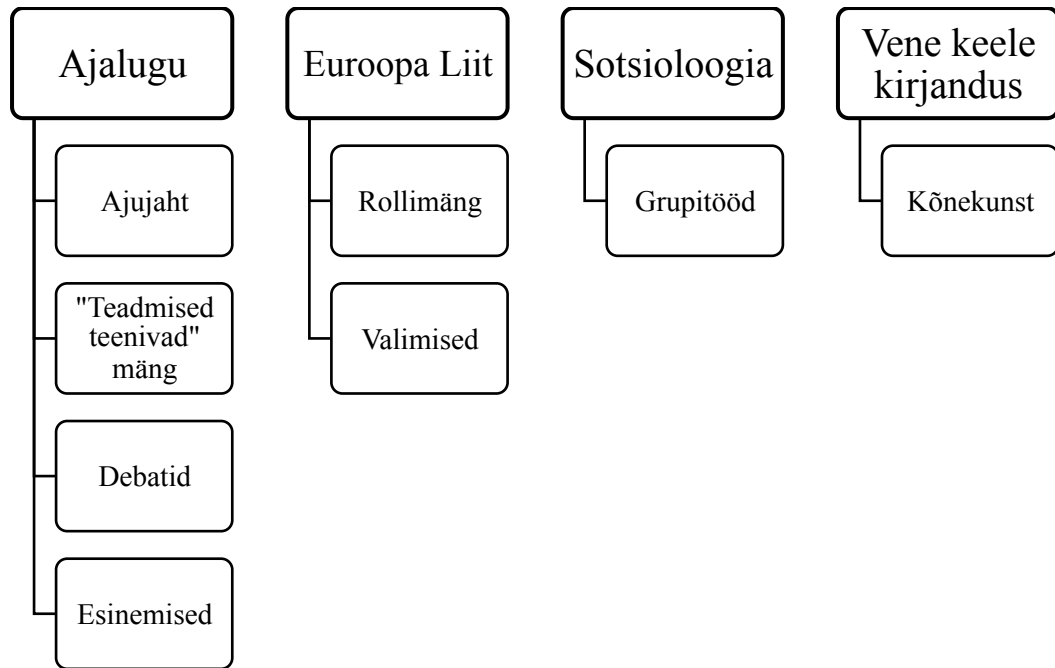
Läbiv teema	Loodud tingimused
Elukestev õpe ja karjääri planeerimine	<ul style="list-style-type: none"> • Õpetajate ja õpilaste vaheline koostöö • Projekt „Tagasi kooli“ • Koostöö vilistlastega • Koostöö ülikoolide ja kutseõppeasutustega • Karjääriplaneerimise teema käsitlemine ainetundides • Klassijuhatajatunnid • Karjääriplaneerimise valikkursus gümnaasiumiastmes
Keskkond ja jätkusuutlik areng	<ul style="list-style-type: none"> • Heakorratöödel osalemine kooli territooriumil • Teeme ära talgud • Taaskasutatava materjali kasutamine kunsti- ja tööõpetusetundides, ringitundides
Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	<ul style="list-style-type: none"> • Huviringide tegevus • Osalemine võrgustikus „Ettevõtlik kool“ • Heategevusüritused
Kultuuriline identiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Osalemine laulu- ja tantsupidudel • Traditsioonide ja sümboolika meelespidamine
Teabekeskond	<ul style="list-style-type: none"> • Suur valik teatmeteoseid kooliraamatukogus • Kooli ajaleht
Tehnoloogia ja innovatsioon	<ul style="list-style-type: none"> • Arvutipõhised õppematerjalid • Uurimustöös ja projektides osalemine
Tervis ja ohutus	<ul style="list-style-type: none"> • Meditsiiniõde koolis • Ohutu keskkond
Väärtused ja kõlblus	<ul style="list-style-type: none"> • Tunnustussüsteem koolis • Arenguestlused

Tabel 2. Läbivate teemade realiseerimiseks loodud tingimused (Allikas: Ahtme Gümnaasiumi õppekava 2014)

Töö autor leiab, et tegelikult mitte ainult üks konkreetne teema, nagu „kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“, soosib ettevõtlikkuse arendamist õpilases, vaid ka kõik ülejäänud teemad on nii või teisiti seotud ettevõtlikkusega. Nii on näiteks karjääri planeerimise raames määratud koostöö kooli vilistlastega suureks teoreetiliseks kogemuseks õpilaste jaoks. Keskkonnaarengu teemaprojekt „Teeme ära!“ on heaks algatuseks õpilastele, kust saab praktilisi kogemusi tööde koordineerimisel ja elluviimisel. Peale õpikeskkonna on läbivate teemade õpetamine gümnaasiumis planeeritud ka tunnivälise tegevuse kaudu, mida on kooli õppekavas hulganisti ette nähtud. Autori arvates võimaldavad Ahtme Gümnaasiumis läbivate teemade käsitlemiseks loodud tingimused luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust, toetades õpilaste suutlikkust oma teadmisi erinevates olukordades rakendada.

Kooli arengukavas on otseselt kirjeldatud ettevõtliku õppe printsiipide rakendamist ja eesmärke ning õppe rakendamise tegevusi, mis on piisav vaid ettevõtlikkuse „baastasemele“. Vähemalt 50% kogu õpetajaskonnast peaks õppes rakendama ettevõtlikkuse metoodikat, et vastata „hõbetasemele“. Ettevõtlikkus peab kajastuma õpetajate töökavades, plaanides, ainekaartides. Kuna töö autoril ei olnud töökavadele ligipääsu, siis infot ettevõtlikkuse meetodite kasutamise kohta saadi õpilaste arvamuse kaudu.

Vastused küsimusele aktiivõppe meetodite kasutamise kohta on väga erinevad. Mõni õpilane leiab, et seda juhtub väga harva ning on üksikuid õppejõude, kes selliseid meetodeid käsitlevad. Õpilane, kes peab ennast ettevõtlikuks aga arvab, et koolis on terve õppeprotsess suunatud aktiivõppele. Et selgeks teha aktiivõppe meetodite kasutamise sagedust, paluti õpilasi nimetada, millistes õppeainetes aktiivõppe toimub. Õpilaste vastused jagunesid nelja õppeaine vahel (joonis 7).

Joonis 7. Aktiivõppe ained ja meetodid õpilaste intervjuude põhjal (autori koostatud)

Aktiivõppemeetoditest rääkides mainisid õpilased esimesena ajalugu ja selle aine kohta on välja toodud ka kõige rohkem näiteid, mida õppejõud rakendab. Töö autor peab märkimisväärseks mängu „Teadmised teenivad“, kus õpilased jagatakse gruppidesse ning iga grupp saab õigete vastustega virtuaalraha teenida. Valed vastused aga võtavad raha maha ning lõppkokkuvõttes võidab kõige rikkam meeskond. (Intervjuu 8) Autori arvates on selline mäng väga tõhus nii ettevõtlikkuse arendamisel kui ka ettevõtluse õppimisel. Õpilastele antakse võimalus riskida, raha teenida ja seda iseseisvalt kasutada. Teiseks aineks võib pidada „Euroopa Liitu“, kus samamoodi rakendatakse aktiivõppe meetodeid. Õpilased korraldavad tunnis valimisi linna omavalitsusse ja peavad debate. Töö autor leiab, et nii saavad õpilased paremini tundma õppida inimese rolli ühiskonnas, mis on ettevõtliku inimese üks tähtis omadus. Samuti on mainitud ka sotsioloogia ja vene kirjanduse tundi, kus õpilased saavad teha grupitööd ja õppida kõnekunsti.

Tähelepanuväärne on, et ajaloo ja „Euroopa Liidu“ ainet viib läbi üks ja sama õpetaja. Osa õpilasi samastavad aktiivõpet just temaga ning ei näe, et teised õppejõud on neid meetodeid kasutanud. Õpilased on jõudnud järeldusele, et aktiivõppe meetodite

kasutamine aitab paremini materjali tundma õppida, sest sellises tunnis on õpilasel huvi õppeprotsessi vastu, ta on aktiivne ning huvipakkuv materjal jääb neile paremini meelde. Töö autor on jõudnud järeldusele, et huvi äratamine on õpilaste jaoks kriitiliseks eduteguriks.

Hinnates õpetaja rolli õppeprotsessis, jõudsid õpilased ühisele arusaamale, et Ahtme Gümnaasiumis on õpetajad pigem loengupidajate rollis, kes vaid aeg-ajalt annavad iseseisvaid ja grupitöid. Õpilased leiavad, et tundides ei toimu õpetaja-õpilase omavahelist suhtlust ning õpetaja kui suunaja lähenemisviisi ei ole. Erandiks on eelnimetatud ained, kus õppejõud aktiivmeetodeid kasutavad. Siit võib järeldada, et aktiivõpe aitab tunnis luua õpetaja-õpilase omavahelist suhtlust.

Töö autor uuris, kas õpilaste arvates toimub koolis õpitu lõimimine ja seostatakse info praktilise elu ja väljakutsetega. Intervjuudest selgus, et sotsiaal-majandusliku õppesuuna õpilased ei näe, et kohustuslikes õppeainetes saadud teadmised võiksid reaalse eluga lõimuda. Rohkem seostatakse praktilise eluga aineid, mis on valikkursustega võetud, näiteks sotsioloogia, ettevõtlus- ja karjääriõpe, projektide kirjutamise kursus. Loodusteaduse õppesuunast peetakse täppisteadusi reaalse eluga lõimunuteks. Autor näeb olukorda, et õpilane selekteerib õppetundides endale kasuliku ning seepärast peaks kool pakkuma igale õpilasele tema huvile vastavat õpet.

Ahtme Gümnaasiumi 2014 aasta õppekava pakub III gümnaasiumiastme õpilastele valikuvõimalusi paindliku õppesüsteemiga. Õpilased saavad realiseerida oma huvisid ning valmistuda õpingute jätkamiseks kõrg- ja kutsehariduse omandamisel, valides ühe neljast õppesuunast (sotsiaal-majandus, loodusteadused, humanitaar-teatriõpetus, reaali). Kool võimaldab areneda sellel õppesuunal, millel gümnaasist soovib ka edaspidi õppida ehk teisisõnu: kool on rakendatud õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetavat, loovust ja ettevõtlikkust arendavat õpikäsitlust (Eesti Vabariigi elukestva õppe strateegia 2020).

Intervjuudest selgus aga, et õpilaste arvates sellise paindliku õppesüsteemi toimimine päriselt tagatud ei ole. Nimelt, 3 õpilast intervjuueeritavatest on plaaninud õppima minna

humanitaar-teatriõpetuse või reaaloõppesuunale. Tekkis aga olukord, et huvitatuid nendele õppesuundadele jäi väheseks ning õpilased jagati sotsiaal-majanduliku ja loodusteaduste õppesuuna vahel. Autor leiab, et tekkinud olukord seab kahtluse alla kooli õpilaste individuaalseid võimeid arendava kasvatuses käsitlemise. Töö autor leiab ka, et õpilaste õppesuundade valik on tehtud alateadlikult. Intervjueeritavatest 3 õpilast ei oska vastata, miks valikuks osutus sotsiaal-majanduslik õppesuund, põhjendati pigem asjaoluga, et „seda on valinud enamuse minu sõpradest“ (Intervjuu 5). Järelikult õpilane ei tea, miks ta mingi valiku on teinud ning tegutseb pigem nii nagu enamuse õigeks peab. Teooriast tuleneb, et ettevõtlik õpilane on suuteline aru saama, mida teha tahab ja kuhu jõuda, kuid uurimistöö autor näeb, et ettevõtlikku „tahan-suudan-teen“ käitumisviisi antud olukorras ei eksisteeri.

Gümnaasiumis on olemas õpilasomavalitsuse nõukogu, kuhu kuuluvad 5.-12. klassi õpilaste esindajad, igast vähemalt kaks inimest ning lisaks õpilasomavalitsuse nõukogu koordineerija. „Ettevõtliku kooli standard“ soovib õpilasomavalitsuse ja selle pädevuse kirjeldust võtta kriteeriumiks, hinnates õpilaste kaasatust õppe kavandamisse ja kujundamisse koolis. Sõltuvalt õppeprotsessi kavandamisse kaasatud personali ja õpilaste hulgast määratakse „baas-“ või „hõbetasemele“ kuuluv kriteeriumi vaste.

Kõikidest intervjueeritavatest on 1 õpilane õpilasomavalitsuses hõivatud ning 1 õpilane ei ole teadlik, et koolis on see olemas. Arvamus õpilasomavalitsuse võimalikust mõjust õppeprotsessi kavandamisse ja kujundamisse on kõikidel vastajatel ühine. Nimelt, õpilased leiavad, et nemad ei ole suutelised avaldama mingisugust mõju kooli õppeprotsessile. Õpilasomavalitsuse pädevuseks on pigem kooli loomingu poole kaasaaitamine ning õpilastele antakse täita väikseid ja ebatähtsaid ülesandeid, nagu näiteks piltide valimine seinalehele (Intervjuu 8). Autor uuris, kas õpilastel on endal mingeid konkreetseid ettepanekuid õppeprotsessi muudatuste sisse toomiseks, kuid mingeid ideid pole välja toodud. Töö autor leiab, et õpilaste veendumust sellest, et õppeprotsessi ei ole võimalik mõjutada, tugevdab ka nende tegevusetus. Kokkuvõttes ei täida Ahtme Gümnaasiumi õpilasomavalitsus oma eesmärki „Ettevõtliku kooli standardi“ raames.

Kooli ettevõtlikkust saab hinnata ka toimuvate ürituste kaudu. „Ettevõtliku kooli standard“ hõbetase nõuab, et õppeasutuse korraldatud ühisüritused oleksid regionaalse mõjuga. Ahtme Gümnaasiumi üritusterohketest igakuistest plaanidest (nt. aprillis 2015 on ettenähtud 86 üritust kõikide kooliastmete kohta kokku) leiab üritusi, mille võtmesõnadeks on „rahvusvaheline“, „regionaalprojekt“, „linnaüritus“ jne. Ka õpilased leiavad, et kool pakub neile hulgaliselt kõikvõimalikke üritusi, milles õpilased meelsasti kaasa löövad. Õpilased on aktiivsed osalemises ka koolivälistel võistlustel ja konkurssidel. Intervjuudest selgus, et õpilased on võtnud osa nii aineolümpiaadidest, kui ka loome- ja meelelahutuslikest konkurssidest. Vähe on aga juhitud tähelepanu õpilaste planeerimis- ja organiseerimisoskuste arendamisele, mida saaks väga tõhusalt teha, kaasates neid ürituste korraldamise protsessi. Ainult üks intervjuueeritav vastas, et on omaalgatuslikult osalenud kooli ürituste korraldamises ja organiseerimises.

„Ettevõtliku kooli standard“ näeb ette, et ettevõtlik kool on aktiivne ning osaleb ka õpilastevahetuses. „Hõbetasemele“ pääsemiseks on vajalik, et 75% õpilaskonnast oleks teadlik õpilastevahetuse mehhanismist ehk kuidas, mis tingimustel jne saab sellest osa võtta. Sealhulgas peab koolis olema reaalne kogemus vahetusprojektides osalemisel vähemalt maakondlikul tasemel. Intervjuudest selgus, et 2 õpilast on omandanud sellise kogemuse rahvusvahelisel tasandil ning 3 on sellest huvitatud. Ahtme Gümnaasium on osalenud õpilastevahetuses Leedus ja Poolas. Ülejäänud 4 õpilast ei soovi õpilastevahetusest osa võtta, seda on seletatud asjaoluga, et „ma olen rahul siin õppimisega“ (Intevrjuu 8), „ma ei ole nii hea suhtleja, et minna teisse riiki õppima, ma ei julge“ (Intevrjuu 6). Autori küsimusele: kuidas Sa arvad, kas õpilastevahetus saaks parendada sinu julgust ja suhtlemisoskust? Vastas õpilane nõustuvatult, aga ka see ei mõjutanud tema soovimatust õpilastevahetusest osa võtta.

Intervjuu lõpetuseks paluti õpilastel arutleda, mida võiks koolis muuta, et see soosiks rohkem õpilaste ettevõtlikkuse arendamist. Töö autor ei leidnud vastuste hulgast sellele küsimusele ühtegi konstruktiivset ettepanekut. Mainiti, et „võiks üldse muuta hariduskurssi, st muuta midagi, mitte jätta nii nagu hetkel on. Õppimise võiks teha huvitavamaks ja õpetamisele loovamalt läheneda“ (Intervjuu 2). Märgitigi, et õpetajad

võiksid rohkem aktiivõpet rakendada ning suhelda õpilastega, et luua tunnis parem õpilase-õpetaja omavaheline kontakt.

Bakalaureusetöö empiirilise osa kokkuvõtteks oleksid autori ettepanekud kooli ettevõtlikkuse arendamise parendamiseks järgmised.

Ahtme Gümnaasiumi õpilased vajavad ettevõtlikkuse mõiste lahtimõtestamist. Ettevõtlik õpilane märkab ja kasutab võimalusi. Selleks aga, et märgata ja kasutada, on neile vaja selgitada, mis on ettevõtlikkus, milles see seisneb, mismoodi võib avalduda ja kuidas seda endas arendada. Kõige paremaks ja loogilisemaks viisiks ettevõtlikkuse arendamisel näeb töö autor käesoleva töö teooriaosas käsitletavat viisi ehk eelkõige tuleb mõista ettevõtlikkust, seejärel õppida ettevõtlikuks saamist ja seejärel püüda olla ettevõtlik. Töö autor arvab, et ettevõtlikkuse tundmaõppimine aitaks õpilastel paremini tajuda ka kooli panust ettevõtlikkuse arendamisel.

Õpilased leiavad, et kool on võimeline arendama neis ettevõtlikkust, küll aga ei oska nad täpselt öelda, mismoodi see toimub või võiks toimuda. Seepärast on tähtis lisaks ettevõtlikkusest arusaamisele näidata ka kõiki koolis pakutavaid võimalusi selle arendamiseks. Samuti peab jälgima, et see info jõuaks kõikide õpilasteni, sest intervjuude analüüs näitas, et koolis esineb nõrkusi info levitamisel, nt mõned õpilased ei ole teadlikud õpilasomavalitsuse olemasolust ja õpilasfirma loomise võimalusest.

Kuigi kool pakub õpilastele ettevõtluse tundmaõppimiseks mitmeid võimalusi, nt sotsiaal-majandusliku õppesuunda, karjääriplaneerimise valikkursust ja muid projekte, õpilased ütlevad siiski, et vanemate kogemus, Entrum või sootsium on neile ettevõtlusest rohkem teadmisi andnud kui kool. Autor soovib koolil teha koostööd kohalike ettevõtetelega, nt leida firma, kes vajab strateegia loomist ja lasta õpilastel sellega tegeleda. Kõige parem oleks integreerida antud ülesanne ainetundidesse, nt matemaatikas käsitleda majanduslikku otstarbekust, ühiskonnaõpetuse tunnis käsitleda vastutustundlikkust jne. Koostöö ettevõtetelega aitab leevendada ka õpilaste arusaama ettevõtjakarjääri loomise keerukusest.

Õpilased seostavad aktiivõpet ainult mitme ainega ning kindlate õpetajatega, mitte aga terve õppeprotsessiga. Töö tereetilisest osast lähtudes soovitab autor ergutada õpetajaid kasutama aktiivõpet, nt premeerida või pakkuda muid hüvesid sellise õpetamismetoodika rakendamise eest. Nii õpetajad kui ka terve ühiskond võidab ettevõtlike inimeste kasvamisest. See kasu ei ole otseselt ega kiirelt mõõdetav, küll aga õpetaja saab hinnata oma kasu aktiivõppe kasutamisel preemia või muu tunnustuse näol.

Õpilaste praktiline kaasatus õppeprotsessi kujundamisse on nõrk. Koolis peaks toimuma midagi, mis näitaks, et õpilased on tõesti võimelised avaldama suuremat mõju kui piltide valik seinalehel. Formaalselt on koolis olemas kõik meetmed õpilaste kaasamiseks õppeprotsessi kujundamisse, kuid õpilased ei näe seda reaalselt töötavana. Probleem on ka selles, et õpilased ise täpselt ei tea, mida koolis muuta. Ka siin tuleks neid ergutada, nt kooli huvijuht võiks korraldada üritusi stiilis “Muuda kool paremaks”, mille raames õpilased peaksid pakkuma oma ideid ning nende hulgast valitaks kõige konstruktiivsem ettepanek ja see realiseeritaks.

Intervjuudest selgus, et õpilased näevad küll ainete seostatust praktilise eluga, kuid igauks valib selektiivselt, mis aineist ta kogeb oskusi ja kogemusi, mida tal elus vaja läheb. Selleks peaks kool tagama võimaluse igal õpilasel valida see õppesuund, kus ta tahab õppida ning vältida olukordi, kus õpilane on sunnitud valima temast sõltumatul põhjusel teise õppesuuna. Õpilane saab paremaid tulemusi valdkonnas, mida huvitavaks peab, sest huvitatus ja soov on õppeprotsessis peamised edufaktorid. Samuti peab jälgima, et õpilased valiksid teadlikult oma õppesuunda. Oluline on õpilastes tahan-suudan-teen hoiaku loomine. Selleks aga võiks nt kirjanduse õpetaja paluda õpilastel kirjutada esse teemal „Millist õppesuunda ma tahan valida ja miks“. Selline teemakäsitlus aitaks õpilastel järele mõelda, mida nad tahavad õppida ja miks.

Intervjueeritud õpilastest mõned ei ole kooliväliselt aktiivsed ning eriti just neile peaks kool tähelepanu pöörama. Need õpilased peaksid tegutsema suunama, kas ürituste korraldamisel või muus tegevuses, peamine on otstarbekalt ära kasutada nende vaba aeg. Hõivatuna koolitegevuses loob õpilane kasu nii endale kui ka koolile.

Õpilaste intervjuud kinnitavad, et kool pakub hulganisti võimalusi arendada oma ettevõtlikkust näiteks üritustel, Entrumis, õpilasvahetuses, kuid vähe pööratakse tähelepanu õpetundide seostamisele ettevõtlikkuse kujundamisel. Seega tuleb koolil vaadelda, kuidas saab õpilaste ettevõtlikkust mõjutada mitte ainult projektide või muude tegevuste raames, vaid ka õppetunni sees.

KOKKUVÕTE

Ettevõtlikkus on saanud tänapäeval väga tähtsaks väljakutseks terve ühiskonna jaoks. Selle edendamiseks seostatakse nii riigi konkurentsivõimet kui ka majanduskasvu. Ettevõtlikkus innustab inimesi tegutsema ja oma ideid ellu viima, luues tingimusi nii isiklikuks kasvuks kui ka terve ühiskonna arenguks. Kuigi Euroopas pööratakse suurt tähelepanu ettevõtlikkuse edendamisele, ei ole siiani siiski jõutud selle täpse definitsiooni sõnastamiseni. See tuleneb ka asjaolust, et ettevõtlikkus on oma olemuselt laia tähendusega ning hõlmab endas väga mitmeid komponente. Erinevate autorite arvates võib ettevõtlikkust defineerida kui pädevust, sest see on integreeritud kogum inimese omadustest, oskustest, hoiakutest ja teadmistest, mida ei saa üksteisest eraldada. Ettevõtlikkus ei ole loomupärane ega päritav andekus, seda saab iga inimene endas arendada.

Tähtis roll ettevõtlikkuse arendamisel on haridusasutustel, kuna haridus on võtmeks õpilaste suhtumiste, hoiakute ja oskuste kujundamisel. Seetõttu peab kool pakkuma õpilastele ettevõtlikku õpet. Ettevõtlik õppe ei ole eraldi õppeaine, vaid see on lähenemisviis õppeprotsessi kujundamisele, kus keskmes on õpilase „tahan-suudanteen“ eluhoiaku väärtustamine. Selline õpe peab pakkuma õpilastele isiklikku arenguvõimalust, ettevõtlikkuse kui hoiaku teadvustamist ning ka ettevõtlusega seotud teadmiste ja oskuste kasvu. Ettevõtliku õppe tugipunktideks on aktiivõpe, ainete seostamine reaalse eluga, praktiline ettevõtluskogemus ja õpetaja-õpilase omavaheline kontakt.

Eestis tegeletakse ettevõtlikkuse arendamisega haridusasutustes juba mitmeid aastaid, seda on juurutatud kooli õppekavadesse ettevõtlikkuspädevusena, mida peab arvestama kooli õpikeskkonna loomisel. „Ettevõtliku kooli“ haridusprogramm on edukalt kinnistunud riigi tasandil ning sellest on saanud kindel kvaliteedimärge. Eesti riigi suur

panus ettevõtlikkuse arendamisel on „Ettevõtliku kooli standardi“ loomine, mis pakub välja erinevaid hindamiskriteeriumeid haridusasutuste ettevõtlikkuse hindamiseks.

Tuginedes „Ettevõtliku kooli standardi“ hindamiskriteeriumitele analüüsis töö autor Kohtla-Järve Ahtme Gümnaasiumi õpikeskkonna soosivat mõju õpilaste ettevõtlikkuse kujunemisel. Analüüsi aluseks oli gümnaasiumi arengudokumentatsioon ja õpilastega läbiviidud intervjuudest saadud informatsioon.

Ahtme Gümnaasiumi arengudokumentatsioonist tuleneb, et koolis pööratakse ettevõtlikkuse arendamisele suurt tähelepanu. Koolis tegutseb ettevõtliku õppe koordinaator ja ettevõtlikkust on kajastatud õppekavas nii üldpädevusena kui ka kooli väärtusena. Üritusterohked igakuised tegevuskavad ja osalemine õpilasvahetuses näitab kooli aktiivsust. Analüüsides aga õpilaste arvamust kooli ettevõtlikkusest, jõudis autor järelduseni, et Ahtme Gümnaasiumi gümnaasiumiastme õpilased ei taju kooli ettevõtlikkuse arendamist täies ulatuses. Seetõttu on ka tekkinud lõhe koolis pakutava ja õpilaste tegelikult tajuva ettevõtlikkuse vahel.

Õpilaste kõige suuremaks takistuseks ettevõtlikkuse tajumisel näeb autor nende teadmatust sellest, mis on ettevõtlikkus ja mismoodi saab seda endas arendada. Esimene ja peamine samm Ahtme Gümnaasiumis ettevõtlikkuse propageerimiseks peaks olema ettevõtlikkuse, selle vajaduse ja arendamisvõimaluste lahtimõtestamine õpilastele. See aitaks neil mõista ka oma tegevuste ettevõtlikke aspekte, millest nad praegu ei suuda aru saada ning hinnata väärtuslikuks kooli panust selles valdkonnas.

Töös tehtud ettepanekuid ja järeldusi saab Ahtme Gümnaasium kasutada ettevõtliku õppe parendamiseks. Kooli jaoks on oluline seal õppivate õpilaste arvamuse teadasaamine. Ettepanekute alusel saab kool otsida kitsaskohti ettevõtlikkuse arendamise süsteemis ja selgitada välja, mis põhjustel ei taju Ahtme Gümnaasiumi õpilased kooli ettevõtlikkuse arendamist täies ulatuses.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Ahtme Gümnaasiumi arengukava 2014-2017. Kinnitatud Kohtla-Järve Linnavalitsuse määrusega nr 10.
[<https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4290/5201/4067/m%C3%A4%C3%A4rus%20nr%2010%20lisa.pdf#>]. 04.04.2015.
2. Ahtme Gümnaasiumi õppekava . Kohtla-Järve, 2014.
[<http://www.ahtme.edu.ee/?tl=2&m=43&mod=content&showid=448>].
04.04.2015.
3. **Arasti, Z., Falavarjani, M.K., Imanipour, N.** A Study of Teaching Methods in Entrepreneurship Education for Graduate Students. – Higher Education Studies, 2012, Vol 2, Issue 1, pp. 2-10.
4. **Bygrave, W. D.** The Entrepreneurial Process. – The Portable MBA in Entrepreneurship, New Jersey, 2010, pp. 1-26.
5. **Drucker, P.** The Coming of Entrepreneurial Society. Reprinted in The Essential Drucker. New York: HarperCollins, 2001. – **Volkman, C., E.Wilson, K., Vyakarnam, S., Sepulveda, A.** Educating the Next Wave of Entrepreneurs. A Report of the Global Education Initiative. Switzerland: World Economic Forum, 2009, pp.40 vahendusel.
6. Entrepreneurship Educationd in Europe. Simone Baldassarri. Unit Entrepreneurship 2020. DG Enterprise and Industry. 2012.
[http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.young-entrepreneurs.eu%2Fdownload_doc.php%3Fid%3D42%26t%3De&ei=PChAVb_fBoqPsAHbyICACA&usg=AFQjCNEqHDMNVMM0HonpBTaMGELosJgNLA&sig2=-xmAnPVeDhRg9g9Ycd2OtA&bvm=bv.93564037,d.bGg].
12.04.2015.

7. **Erelt, T., Kadakas, M., Kala-Arvisto, U., Kraav, I., Maanso, V., Puksand, H., Tamm, E., Unt, I.** Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat. Tallin: Eesti Keele Sihtasutus, 2014, 515 lk.
8. Ettevõtlik kool. Tahan-suudan-teen. Ülevaade strateegiast ja elluviimisest praktikas. Rooste, H., Ruusamäe, K. Tallina Raamatutrükikoda, 2011, 32 lk.
9. Ettevõtliku kooli pilootmonitooringu lähteanalüüs. Ida-Viru Ettevõtluskeskus, 2011, 30 lk.
[<http://enterprisingself.com/sites/default/files/Ettev%C3%B5tliku%20%C3%B5ppe%20monitooringus%C3%BCsteemi%20v%C3%A4ljat%C3%B6%C3%B6tamine%20%C3%A4hteanal%C3%BC%C3%BCs.pdf>]. 02.05.2015.
10. Ettevõtlusõppe Edendamise kava. "Olen ettevõtlik!". Tallinn: Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Ettevõtlusõppe Mõttekoda, 2010, 66 lk.
11. Ettevõtlus ja ettevõtlikkus
[http://www.lvrkk.ee/kristiina/piret/ettevotlus/ettevtlus_ja_ettevtlikkus2.html]. 03.05.2015.
12. Ettevõtlusõppe mõiste kujunemine
[http://www.koda.ee/public/Ettevotlusoppe_moiste_kujunemine.pdf]. 18.04.2015.
13. Expert Group on Indicators on Entrepreneurial Learning and Competence: Final Report. Prepared by: Henry, N., Chatzichristou, S. Brussel: GHK Consulting Limited, 2014, 66 p.
14. **Ezzy, D.** Qualitative Analysis - Practice and innovation. Allen and Unwin, Crows Nest, 2002, 183 p.
15. **Fayolle, A., Gailly, B.** From craft to science: Teaching models and learning processes in entrepreneurship education. – Journal of European Industrial Training, 2008, Vol. 32, Issue 7, pp. 569-593.
16. **Felder, R.M., Brent, R.** Active Learning: An Introduction. ASQ Higher Education Brief, 2009, pp. 1-5.
[<http://www4.ncsu.edu/unity/lockers/users/f/felder/public/Papers/ALpaper%28ASQ%29.pdf>]. 01.05.2015.

17. **Felder, R.M., Brent, R.** Learning by Doing. A column on the philosophy and strategies of active learning. North Carolina State University, 2003, pp. 282-283. [<http://www4.ncsu.edu/unity/lockers/users/f/felder/public/Columns/Active.pdf>]. 01.05.2015.
18. **Garavan, T., Cinneide, B.** Entrepreneurship education and Training Programmes: A Review and Evaluation - Part 1.– Journal of European Industrial Training, 1994, Vol. 8, pp. 3-12. [<http://www.entrepreneur.dk/entrprnship.htm>]. 16.05.2015
19. **Gibb, A., A.** Entrepreneurship and Small Business Management: Can We Afford to Neglect Them in the Twenty-first Century Business School? – British Journal of Management, 1996, Vol. 7, pp. 309-321.
20. **Gibb, A., A.** “Can we build effective entrepreneurship through management development”. – Journal of General Management, 1999, Vol 24 , No.4, pp. 1-21.
21. **Gibb, A., A.** Enterprise Culture-its Meaning and Implications for Education and Training.-Journal of European Industrial Training, 1987, Vol.11, No.2, pp. 2-38.
22. **Gibb, A., A.** Entrepreneurship and Enterprise Education in Schools and Colleges: Insights from UK practice. – International Journal of Entrepreneurship Education, 2008, Vol. 6, Issue 2, pp.101-144.
23. **Gribben, A.** Entrepreneurship learning: challenges and opportunities. ETF, 2006, 33p. [[http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/C12578310056925BC125723400373D47/\\$file/NOTE6VYDT3.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/C12578310056925BC125723400373D47/$file/NOTE6VYDT3.pdf)]. 14.05.2015.
24. Gümnaasiumi riiklik õppekava. Vastu võetud Riigikogus 06.01.2011. Vabariigi Valitsuse määruse nr 2 lisa 10-Riigi Teataja I, 2011, nr. 2, art. 21.
25. **Heder, E., Lubovic, M., Nola, L.** SEECCEL - Entrepreneurial Learning. A key competence approach. ISCED Level 2. Zargeb: South East European Centre for Entrepreneurial Learning, 2011, 88 p.
26. **Kao, W.Y. Raymond.** Defining Entrepreneurship: Past, Present and? – Creativity and Innovation Management, 1993, Volume 2, Issue 1, pp. 69-70.

27. **Kaseorg, M., Siimon, A.** Ettevõtlusaktiivsus ja selle arendamise võimalused Eestis. Tartu Ülikool: 2008, lk. 219-235.
[<http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2008/12.pdf>].
12.05.2015.
28. **Kaufman, J. C., Beghetto, R. A.** Beyond big and little: The Four C Model of Creativity. –Review of General Psychology, 2009, Vol 13, pp.1-12.
29. Konkurentsivõime kava “Eesti 2020”. Vabariigi valitsus, 2012.
[https://www.riigikantselei.ee/valitsus/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/_b_konkurentsivoime-kava_b/_b_eesti-2020-strateegia/Eesti%202020%20%282012%20uuendamise%29/eesti%202020.pdf].
10.05.2015.
30. **Kyrö, P.** The continental and Anglo-American approaches to entrepreneurship education - differences and bridges. – International Entrepreneurship Education: issues and newness.UK: Edward Elgar Publishing, 2006, pp. 93-111.
[<http://elibrary.kiu.ac.ug:8080/jspui/bitstream/1/338/1/2006%20-%20International%20Entrepreneurship%20Education.pdf>]. 14.05.2015.
31. **Laherand, M.** Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: 2008, 384 lk.
32. **McLeod, J., Cropley, A.** (1989). Fostering Academic Excellence. New York: Pergamon Press, 289 p. Viidatud Koha, K. Kunstikasvatus alushariduses. Loovuse mõiste. TLÜ Rakvere kolledž, 2009.
[<http://www.tlu.ee/opmat/rk/2009/Kadri%20Koha%20-%20RKA6025%20Kunstikasvatus%20alushariduses/I%20Teema/Loovuse%20moiste.pdf>]. 14.05.2015.
33. **Mietinen, A., Teder, J.** Ettevõtlus.I. Ettevõtlusest, ettevõtjast ja ettevõtluspoliitikast. Tallinn: Külim, 2006, 216 lk.
34. **Monoo, J., Aparna, R.** Entrepreneurial Competencies, the Missing Link to Successful Ventures. Examination of Entrepreneurial Competencies among Aspiring Entrepreneurs and the Mandate for Affirmative Training Interventions. The Oxford College of Business Management, 2014 , pp.120-136.

35. **Nielsen, S. I., Klyver, K., Evald, M. R., Bager, T.** Entrepreneurship in theory and practice: paradoxes in play. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc, 2012, 234 p.
36. **Piirimägi, A.** Ettevõtliku õppe juhendmaterjal. Ida-Viru Ettevõtluskeskus, 2011, 191 lk.
37. Pädevuspõhine koolitus 2010
[<https://portfooliokursus.wordpress.com/lugemismaterjal-1/padevuspoehine-koolitus/>]. 08.04.2015.
38. **Rae, D.** Entrepreneurial learning: A practical model from the creative industries. – Education and Training, 2004, 46 (8/9), pp. 492-500.
39. **Randma, T.** Ettevõtlusõppe olemus. Programmi „Üldhariduse pedagoogide kvalifikatsiooni tõstmise 2008-2014“, 8 lk.
[http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ekk.edu.ee%2Fvvfiles%2F1%2Fettevotlusoppe_olemus_tiia_randma.doc&ei=PJ9ZVc3uN4KKsAH-34CgAQ&usg=AFQjCNHczlrdNoCEy42TtKYRXcn_U0xIBQ&sig2=w8sG2HR7KDOBihmwmsA54A&bvm=bv.93564037,d.bGg]. 12.05.2015.
40. Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning. – Official Journal of the European Union. Brussel: 2006, pp.10-18. [<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:EN:PDF>]. 10.05.2015.
41. **Ribbink, G., Kohn, D., Jaouani, A.** Entrepreneurship education and training in the Mediterranean region. Lessons learned and new perspectives. European Training Foundation, 2009, 86 p.
[[http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/C12578310056925BC125776100332D67/\\$file/NOTE89YHK8.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/C12578310056925BC125776100332D67/$file/NOTE89YHK8.pdf)] 10.04.2015.
42. **Shane, S., Venkataraman, S.** The promise of entrepreneurship as a field of research. Academy of Management Review 25, 2000, pp. 217– 226.
43. **Sirkel, R., Uiboleht, K., Teder, J., Nikitina-Kalamäe, M.** Ideest eduka ettevõtte. 2008, 149 lk.

- [<http://www.innove.ee/UserFiles/Kutseharidus/Ettev%C3%B5tlus%C3%B5pe/Ideest%20eduka%20ettev%C3%B5tteni.pdf>]. 12.05.2015.
44. Standard ehk Ettevõtliku õppe kvaliteeditunnused. Ida-Viru Ettevõtluskeskus, 2014, 80 lk.
[http://www.evkkool.ee/images/documents2/STANDARD_t%C3%A4iendatud_versioon_2014-11-24.pdf]. 19.05.2015.
45. Teadmistepõhine Eesti. Eesti Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2007-2013. Tartu: 2007, 42 lk. [<http://cs.ioc.ee/excs/policy/te2-aruanne-2007.pdf>] 26.04.2015.
46. **Timmons, J. A.** The Entrepreneurial Mind. Brick House Publication, 1989, 187p.
47. **Timmons, J. A.** New venture creation. Entrepreneurship for the 21st century. Boston: Irwin/McGraw-Hill, 1999, 612 p.
48. Valikaine „Majandus- ja ettevõtlusõpe”, 2010, Gümnaasiumi riiklik õppekava, lisa 10. Vabariigi Valitsuse 2010. a määruse nr 13.
[<https://www.riigiteataja.ee/akti/isa/0000/1327/2925/13275408.pdf>]. 11.05.2015.
49. **Volkman, C., E. Wilson, K., Vyakarnam, S., Sepulveda, A.** Educating the Next Wave of Entrepreneurs. A Report of the Global Education Initiative. Switzerland: World Economic Forum, 2009, 184 p.
50. **Watts, T.** Karjääriteenuste roll majanduse arengus ning loomingulisuse, uuenduslikkuse ja ettevõtluse edendamises. Teemakohane esitlus konverentsil Tallinnas, Eestis, 2008, 9 lk.
[http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fvana.innove.ee%2Forb.aw%2Fclass%3Dfile%2Faction%3Dpreview%2Fid%3D6073%2FTony_Watts_est.doc&ei=fCRZVfyqJ4KgsgHL-oG4Dw&usg=AFQjCNHSunbIV4KuOq5PtjtplUbqp_U17Q&sig2=cAXm_52IDHNmMihxcAzbwg&bvm=bv.93564037,d.bGg]. 07.04.2015.

51. **Wilson, K.** Entrepreneurship Education in Europe, Chapter 5. Bruegel: Organization for Economic Co-Operation and Development 2008, 20 p. [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1392369]. 09.04.2015.
52. **Алексеева, Е.** Модель образовательной среды, развивающей предприимчивость учащихся. –Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. Псковский государственный университет. 2013, Выпуск 3, том 19, с. 7-10. [<http://cyberleninka.ru/article/n/model-obrazovatelnoy-sredy-razvivayuschey-predpriimchivost-uchaschihsya>]. 12.05.2015.

Lisa 1. Intervjuu kava

Tere. Mina olen Julija Põld, õpin Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas ning kirjutan bakalaureusetööd teemal “Ettevõtlikkuse arendamine Ahtme Gümnaasiumi näitel”, eesmärgiks on välja selgitada Teie kui õpilase arvamust kooli ettevõtlikkuse arendamisest. Intervjuu on anonüümne ning saadud vastuseid kasutatakse ainult bakalaureusetöö kirjutamise tarvis.

MIS ON ETTEVÕTLIKKUS (Ettevõtlikkuse tajumine)

1. Mis on Sinu arvates ettevõtlikkus?
2. Kes on Sinu arvates ettevõtlik inimene?
3. Kes on Sinu arvates ettevõtja?
4. Milliseid omadusi/oskusi/võimeid on inimesel vaja, et olla ettevõtlik?

KUIDAS ÕPILANE HINDAB ENDA ETTEVÕTLIKKUST (Õpilase eneseanalüüs)

1. Oled Sa enda meelest ettevõtlik inimene? Too mõni näide, milles Sinu ettevõtlikkus väljendub?
2. Oled sa hõivatud mõnes huviringis, vabatahtlikus töös või ettevõtlusega seotud organisatsioonis vms kooliväliselt?
3. Mille mõjul on välja kujunenud Sinu praegune suhtumine ja teadmised ettevõtlusest?
4. Kas kuulud mõnda õpilasfirmasse?
5. Kas näed ennast tulevikus palgatöötajana või ettevõtjana? Kui ettevõtjana, siis mis valdkonnas tahaksid tegutseda? Kas oled uurinud antud valdkonnas ettevõtjaks saamise võimalusi?

KUIDAS ÕPILANE HINDAB KOOLI ETTEVÕTLIKKUSE ARENDAMIST (Kooli ettevõtlikkuse arendamise analüüs)

1. Kuidas Sa ise tunned, kool suunab Sind olla ettevõtlik? Too näiteid.
2. Kas tundides õpetajad kasutavad aktiivõppemeetodeid?

3. Kuidas tunned, õppetundide sisu lõimib reaalse eluga? Kas Sa saad öelda, et oled saanud koolis mingit praktilist kogemust, mida läheb Sul realses elus vaja? Too näiteid.
4. Miks oled valinud „ettevõtlus- ja majandusõppe“ kursust?
5. Kas ettevõtluse- ja majandusõppe kursus on tekitanud Sinus soovi teha midagi „enda omad“? Mis see võiks olla?
6. Kas koolis on õpilasesindus? Kas kuulud sinna? Kas leiad, et õpilasesinduse abil on võimalik kooli õppeprotsessile mõju avaldada?
7. Kui tihti toimuvad koolis üritused (koolitused, piknikud, väljasõidud)? Kas võtad neist osa ka? Kas õpilasi kaasatakse ürituste ideede arendamisse, planeerimisse ja läbiviimisse?
8. Kas kool osaleb õpetajate ja/või õpilaste vahetuses? Kas oled õpilasvahetusest huvitatud või oled osa võtnud? Mis kooli tahaksid õpilasvahetusse õppima minna, miks?
9. Mida Sa tahaksid koolis muuta, et see soosiks rohkem õpilaste ettevõtlikkuse arendamist?

SUMMARY

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP EDUCATION USING AHTME GYMNASIUM AS AN EXAMPLE

Julija Pöld

In today's society entrepreneurial behaviour has great value; it is considered essential and is spoken about in most European countries. Entrepreneurial people are needed for the sustainable functioning of the society and, consequently, the aim is to develop these characteristics in people. Entrepreneurial people are the ones adding value to our society. They can do well in the field of business as well as social ventures around the world and they are able to shape the world around us. Thus, the development of entrepreneurship is a major investment for the country's future, which, however, requires a deeper understanding and thorough dedication to the subject by all the involved parties. Educational institutions have the most important role in the formation of entrepreneurial behaviour.

The author studied the development of entrepreneurship education and entrepreneurial characteristics among the students using Kohtla-Järve Ahtme Gymnasium as an example. The aim of this thesis is to clarify the extent to which Ahtme Gymnasium encourages the development of entrepreneurial skills and characteristics in its students. The work's objective allows a comparison of the school's compliance with „The entrepreneurship education school's standards“ evaluation criteria, as well as providing an analyze of some of the opinions of the upper secondary school's students on the topic of entrepreneurship.

The author proposed and tried to fulfill the following research tasks:

- explain the concept of entrepreneurship education and its nature;
- identify the nature of entrepreneurial learning, its purpose and need for the formation of entrepreneurship;
- chart the targeting of the development of entrepreneurship education in Estonia;
- analyze the valuation of entrepreneurial behaviour using Ahtme Gymnasium school's documentation;
- carry out and analyze the interviews with the Ahtme Gymnasium's upper secondary school students;
- identify whether Ahtme Gymnasium upper secondary school pupils perceive learning as an opportunity to develop entrepreneurial characteristics;
- based on the results obtained from the research, to make proposals for the improvement of entrepreneurial development, taking into account the views and wishes of the students.

While Europe pays great attention to promoting entrepreneurship education, it has not yet reached the definition's exact wording. This follows from the fact that entrepreneurship education is inherently broad and includes a number of components. However, various authors have defined entrepreneurship education as competence or entrepreneurial spirit, because it is an integrated set of human characteristics, skills, attitudes and knowledge that cannot be separated. Entrepreneurship is not innate or an inherited talent, so each person can develop it on his/ her own.

The biggest authorities in the development of entrepreneurship education are the educational institutions, because education is the key to designing the student's attitudes, values and skills. Therefore, the school must offer students at least some sort of entrepreneurial training. Entrepreneurial learning is not a separate subject, but it is an approach to shaping the learning process where the student is at the centre of „want-can-do“ attitude in life appreciation. Such a study should provide students with personal development, entrepreneurial attitude, as well as the development of business-related knowledge and skills. Entrepreneurship education key points should be active learning,

linking school subjects with real life, practical entrepreneurship experience and stronger student-teacher contact.

Quite some schools in Estonia have already been using entrepreneurship education for several years, it has been implemented into the school's curriculums and the key points of entrepreneurship are being taken into account in the school's learning environment. „The entrepreneurship education school“ educational program has been successfully entrenched at the national level, and has become a sure indication of quality. Estonia's major contribution to the development of entrepreneurship is „the entrepreneurship education school's standard“ creation that offers a variety of evaluation criteria for assessing entrepreneurial education.

Based on the „the entrepreneurship education school's standard“ assessment criteria the author analyzed Kohtla-Järve Ahtme Gymnasium educational biases in favour of the development of entrepreneurship in students. The analysis was based on the school's development documentation and the conducted interviews with the upper secondary school students.

Ahtme Gymnasium's development documentation states, that the school pays great attention to the development of entrepreneurial characteristics. The school has its own entrepreneurship education coordinator, the entrepreneurial spirit is reflected in the school's curriculum as a general concept, as well as a value. Monthly activities include numerous events and the pupils show great interest in the student exchange programmes. But by analysing the student's views on the school's entrepreneurial side, the author came to the conclusion that Ahtme Gymnasium's upper secondary school students do not perceive the full development of entrepreneurship education. The students do not call themselves to be too entrepreneurial. Therefore, there is a gap between the students' and the school's view on the topic of entrepreneurial education.

The author noticed that the biggest perceived obstacle to entrepreneurial learning was the student's ignorance of what entrepreneurship and entrepreneurship education is and the way it can be developed. The first and foremost step to promoting entrepreneurial

learning in Ahtme Gymnasium should be explaining the concept of entrepreneurship education, its need and the potential entrepreneurial learning can add to the student's. This will help students to acknowledge the entrepreneurial aspect of their activities, which they currently do not tend to understand, and evaluate the school's valuable contribution to the field.

Entrepreneurship education requires an entrepreneurial approach to the educational process and the school must use active learning methods while teaching classes. The study found that students associate only a couple of the subjects and teachers with active learning, but not the whole learning process itself. The author offers to encourage the use of active learning for teachers, for example, to create or provide some other benefits for the teachers, for the implementation of the new teaching methods. Both the teachers and the entire community will become a winner by raising future entrepreneurs. Still, such benefits cannot be measured directly and quickly, but the teacher can assess the benefits of using active learning by receiving a bonus or other form of recognition.

This work also offers some other proposals and conclusions which can be used by Ahtme Gymnasium in order to improve teaching in the entrepreneurial development field. It was important for the school's student's opinions about a good entrepreneurial school to be delivered. Using the proposals the school can look for issues in the current entrepreneurial development system and find out what are the reasons why Ahtme Gymnasium upper secondary school student's do not perceive and value the current approach to its full extent.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Julija Põld,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Ettevõtlikkuse arendamine Ahtme Gümnaasiumi näitel“,

mille juhendaja on Mervi Raudsaar,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **20.05.2015**